

377057 2710 p. 8.

TÄNAPÄEV



NR 1 VEEBRUAR 1939

B 11257

Spetsiaalne fond



TÄNAPÄEV

NR. 1

VEEBRUAR 1939

V AASTAKÄIK

Toimetus: Teed alustades

A.: Hiina

E. R.: 24. veebruari vaim

Wait: Rahu diktaatoritega?

B. Linde: Murrang Tšehho-Slovakkias

Ed. Laaman: Klaipeda

A. Annist: Naeratavaid mõtteid masendaval ajal

M Päss: Mahtra sõda — meie Vabadussõja kaugel eellahing

M. Kurs-Olesk: Masside vaatlus

J. Roos: Gustav Suuts 55-aastane

V. Kaljumäe: Soome vaim

J. Utkin: Laul tapet komissarist (J. Šumakovi tõlge)

R. E.: Humanitaartheaduste tähtsusest tänapäevale

Gori: Vaimu olümpiaad

Sinepi Siim: Mis see on?

Romulus: Põgus foto usuteadlaste konverentsilt

A. Alle: Epigramme

H.: Kristall ja hõbe

J. Vahtra: Kus on eesti kunstimuseumid?

V. Austa: Tartu teatrite 1938/39. a. esimene poolhooaeg

V. Poska-Grünthal: Kolovere hoolekandekool

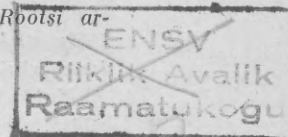
Vaatleja: Kirjad Tallinnast

J. R.: Uusi raamatuid jaanuarikuus

V. R.: A. H. Tammsaare „Kõrboja peremees“ Rootsi ar-
vustuses

E. R.: Häid raamatuid

Jaan Vahtra kaas



SP-2740

Täiel jõul edasi

Hinto contax-foto



TEED ALUSTADES

Maailma poliitiline taevast on sügavalt pilves. Relvastusviisid ja -kulud ületavad kõik rekordid. On moodustunud suured riikide rühmad, mis seisavad vastastikku. Majanduslik elu kannatab ebakindluse ja närvilisuse all.

Näib, et see vulkaaniline ajajärk, mis maailma ajaloos algas 1914. a. suure sõjaga ja hiljem arenes revolutsiooniks ja riikide kokkuvõtmiseks, pole kaugeltki lõpul. Koguni vastupidl. Kummitab uus maailmasõda, mis oma julmuse, hälastamatuse ning hävitamisega ähvardab olla hirmsam kui kõik senised kannatused.

See raske ajajärk sunnib erilisele ettevaatusele väikerahvaid. Väikeriigid on alati rahuõbrad. Nad rakendavad oma vaimsed ja majanduslikud jõud üleschitavale tööle, nad püüavad luua väärtusi, mis tõstaks nende kultuuri, elutaset.

Kuld kurvad kogemused näitavad, et vabadust on väärt ainult need rahvad, kes seda suudavad kaitsta. Väikerahvas evib suuri jõude, on vaja neid ainult teadlikult organiseerida.

Väikerahvas peab edukalt partisanisõda, kus iga sõdur on võitlusühik. Partisanina peab väikerahvas ka kultuurilist ja majanduslikku võitlust. Iga rahvaliige peab siin teadlik olema oma ülesandeist, peab oskama ennast igas olustikus maksma panna. Tema jaoks pole taganemist. Ta ei tunne sõna — ei saa.

Suur rahvas mõjub massina. Mõni liikumine, mis ei pruugi ollagi väga sügavamõtteline, tõmbab kaasa siin miljonid. Kõikvõimas juht on siin miljonite ajuks ja suunajaks. Indiviidi pole selles massis olemas, on ainult tolmukübemekesed hiiglakõrves.

Teisiti on lugu väikerahvastel. Siin on igamees lahinguühik. Tema võitleb siin teadlikult ja kindlalt, arvestades, et ta on rakuke üldises tervikus, kes teab, milline väärtus on tema riigil ja milliseid väärtusi ja võimalusi see talle annab. See rahvustervik, mille moodustavad iseteadlikud ja algatusvõimsad kodanikud, peab vastu igas vormis ja võitluses. See rahvustervik suudab võita kõik raskused, rakendades tööle kõik need dunaamilised jõud, mis peituvad rahva hinges.

Meie rahvas on jõudnud küllalt ilmutada seda loovat ja korraldavat jõudu, mis peitub ta organismis.

Meenutagem Vabadussõda, mis on andnud rohkem ajaloole kui sajandid mõne teise rahva ajaloos. Meie rahvas on teostanud seadusandlikult suure maareformi ulatuses, millist ei tunne ajalugu. Meie rahvas on üles ehitanud suure rahvusliku majanduse.

Kõigist raskustest hoolimata näitab meie elu tõusu-suunda. Me näeme heameelega, et seoses sise poliitiliste reformidega arenevad ja tihenevad sidemed kõigil aladel kultuuriliste ja demokraatlike põhjamaa rahvastega. Oma hingelaadilt tunneme endid nende rahvastega lähedased.

Kuigi maailma poliitika elab üle kriitilisi päevi, ei näe me Eestis õnneks pessimismi, lootusetust. Oleme jõudnud kosuda, oleme võitnud endile sõpru. Elu on arenemas normaalsele alusele. Oleme palju tugevamad, kui olime a. 1918.

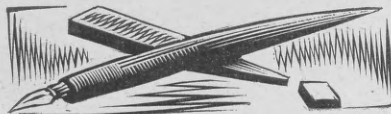
*

„Tänapäev“ koondab enese ümber ringkonda, kes armastavad oma kodumaad, kes selle maa vabaduse eest on võidelnud ja saavad ka edaspidi võitlema. Erakordsed ajad tõstavad esile tohutu hulga küsimusi avalikus elus. Mida tõsisem küsimus, seda rohkem see vajab kaalutlemist, arutlust ja ka arvustust. Kus on käsil suur töö, ülesehitus, looming, seal on tarvis ka arvustust. Arvustus, mida juhib hea tahe ja vastutustunne, on alati positiivne jõud. Ajakiri on see platvorm, kus riigi saatusest huvitatud mehed ja naised sõna võtavad ja kus nad üldsusele katsuvad teada anda seda, mis nad peavad õigeks ja tarvilikuks. Ajakirjanduses tõusevad esile uued mõtted, leides valgustust, arvustust. Demokraatlik riigikord nõuab isetegevust ja teadlikku kodanikku, kes oskab ja tahab seista üldhuvide eest. Iseteadev ja algatusvõimne kodanik vajab aga vaba ajakirjandust.

„Tänapäev“ tahab teha üleschitavat tööd. Ta püüab juhtida tähelepanu küsimusele, mis on olulised meie rahva elus. Ta on teadlik sellest suurest vastutusest, mis lasub praegu meie riigijuhtidel. Kuid riigi saatuse eest peab vastutust kandma jõudumööda ka iga kodanik.

Äratada rahva iseteadvust, kasvatada õiget arusaamist riiklikest ja rahvuslikest huvidest — selles suunas katsub „Tänapäev“ teotseda ka algaval tegevusperioodil.

Toimetus





Osa kuulsast
Hiina müürist
Põhja-Hiina
mägedes

HIINA

See oli vist 1904. a. algul. Tartu Aleksandri gümnaasiumis meid, lõppklassi poisse, valdas suur ärevus. Klassi tormas vene rahvusest õpilane põrutava, aga ühtlasi ka sõjavaimustusest ülekeeva teatega. Kuskil Hiinamaal, Port Arthuri kindlussadamas on Jaapani torpeedopaadid tormanud ilma sõda kuulutamata sadama suus seisvaile Vene Vaikse ookeani eskaadri soomustatud lahingulaevadele kallale, kolm nendest purustades miinidega. „Retvizan“, „Tsezarevitš“ ja „Pallada“ olid laevade nimed. Oli vapustav, huvitav, põrutav aeg, läis põnevaid sündmusi. Algas Jaapani-Vene sõda Hiina maa-alade pärast: Port Arthur, Tšušima lahing, Mukdeni lahing ja Vene vägede taganemine Hiinamaalt. Ja see Vene vägedele antud hoop oli nii põhjalik, et juba 1905. aastal rappus ja vappus selle tagajärjel hiigla Vene riik nagu sõja algul meie kooli klass. Vaat sulle võitlust Hiinamaa vallutamiseks ja tema tagajärgi Euroopa-Venemaal: 1905. aasta revolutsioon jne. Aga parem vaikime tollest.

*

Meenub XIII sajandi algus. Mongolite juht Džengis-khan pani aluse mongolite riigile kuskil Hiinamaal ja tormas oma väehulkade eesotsas Euroopasse ning jõudis kuni Ungarini ja Sileesiani. XIII sajandi algul vallutati Kiiev, mis sai saatuslikuks laial Sarmaatia legendikul asuvatele soome hõimudele, Kiievist põgenevad slaavlased algasid Põhja-Vene koloniseerimist. Veel enam: mongolite riigi tekkimine Lõuna-Venes lõikas ära kaubateed, mis käisid üle Baltimaa Novgorodi-Volga kaudu Aiasse. See tõi esile mõnede ajaloolaste arvates majanduskriisi nendes maades ja soodustas Saksa rüütliordul vallutada meie maad. Siin tekkis Saksa ordu, Lõuna-Venes „Kuldhord“. Nagu näeme, töötasid juba siis vaesed sakslased koos mongolite või Aasiast tulnud vallutajatega. Ilma

mongolite ikke alusetu Venemaal oleks vaevalt mõne maa vallutamine ristirüütliel õnnestunud. Kiiev vallutati ja Pala lahing löödi XIII saj. algul. Need mongolid vallutasid a. 1280 lõplikult ka Hiinamaa. Nii-siis mongoli ikke Hiinas ja Venes tõi meile teutoonide ikke XIII sajandil.

*

Jälle keegi vallutab Hiinamaad, ilma sõda kuulutamata. Aetavat välja vene kommunismi, seega siis hoop sihitud Nõokogude-Vene vastu. Tagajärgedest on veel vara rääkida. Kas nagu XIII sajandil Jaapani ikkele Hiinas ja Venes järgneb uus ike Baltimaa? Ma pole prohvet!

Need ajaloolised rööpjooned tormasid mul läbi pea, kui lugesin A. H. Tammsaare raamatut „Hiina ja hiinlane“ ning Bienstock'i teost „Hiina ja Jaapan.“*) Tammsaare järgi pole mingit vahet meie ja Hiinamaa vahel, ikka keegi meid vallutab sõda kuulutamata, ikka keegi võõras võtab makse kas või oopiumi müümisega. Üks riigikord vaheldub teisega, üks dünastia järgneb teisele. Mõlemad talupojarahvad, kus polnud aadliseisust jne.

Loodame vähemalt, et Hiina seekord pääseb Jaapani ikkest ja et ei kordu XIII sajandi lugu meil. Kes teab. Kuigi juba neljandal sajandil Hiinast tulnud hunnide väed kutsusid Euroopas esile rahvasterändamise ja hunnid ise tungisid läbi Euroopa kuni Atlandi ookeanini. Ikka on Aasia sündmused vapustanud Euroopat! Kuidas praegused Hiina sündmused kajastuvad Atlandi ookeani ääres, Hispaania kodusõjas, seda teavad ja tunnevad need, kel silmad on näha ja kõrvad kuulda.

8. II 39.

A.

*) Mõlemad raamatud ilmusid o-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ väljaandel 1938. a.

24. VEEBRUARI VAIM

Küpsenud sajanditepikkuses võitluses oma õiguste eest ja teostatud viimase revolutsiooni vabastavates murdlainetes — nii sündis eesti rahva priius 21 aastat tagasi. See vaim, mis seda võitlust kandis, on ühine kuulsa põhjamaade vabaduse vaimuga. Meie kuulume põhjariikide hulka, kõikidest teistest suundadest ja olupoliitika tarvest või soovidest hoolimata, ning see kuuluvus elab ka sügavalt meie rahva hinges. Oma Vabadussõja käigustki näeme neid sidemeid. Sümpaatiat ja tegelikku abi andsid meile põhjariigid: Soome, Inglise, Rootsi, Taani.

24. veebruar tähistab neid sidemeid Põhjamaadega, mis tegelikult on meie rahvale ürgsed ja igavesed. Peame seepärast olema ikka valvel oma ohtlikul Põhjala eelpostil, et ida ja lääne — või ka lõuna propaganda sireenid ei eksitaks meie ühiskonda õigelt teelt. Vana tõde on: Baltimaa rahvas peab olema nagu laevnik, kes igal hommikul peab loodima vee sügavust, järele vaatama, kas tuule suund pole muutunud, kas pole ees karisid, kas pole meid tabanud veetõus... Aga üle selle olude ja tuulte mühina tõuseb vabaduse vaim, kes ikka ja ainult on juhtinud vabade rahvaste saatust oma sotsiaalse õigluse ja kultuurilise tugevusega. Oleme need põhimõtted omaks võtnud 24. veebruari deklaratsioonis ja teostanud järgnevates mitmekesistes võitlustes. Ning nende põhimõtete omakstunnistamine ja nende eest võitlemine jätkub tulevikuski.

24. veebruari vaim seob meid peale Põhjala veel paljude teiste väikerahvaste ja riikidega. See on meie ühine võitlus olemasolu, inimõiguste ja kultuuri eest. Mõtleme siin kõikide laialipillatud soome sugu hõimude saatusele, aga mõtleme veel kaugemalegi: „Kas ei tule aeg, heitlesid mu mõtted, mil loome liidu, et kaitsta end suurte ja vägevate vastu? Meie kõik, baskid ja keldid, laplased ja albaanlased, indiaanlased ning sajad teisi. Kas peab meie saatuseks olema: ikka painduda, ikka põgeneda, ikka peita end — päramisse põhja, tühimasse mäestikku, järvede ning soode taha? Kas ei tule aeg, mil päike paistab meiegi vainudel täies teras?“ (Fr. Tuglas „Teekond Hispaania“ lk. 18). Selleks võitluseks oma õiguste eest peame aga olema varustatud kohkumatu moraali ja iseseisva kultuuriga. „Poliitiline uuestisünd ei ole võimalik ilma kultuurse uuestisünnita... Kõnelen kultuurist, mis ainult orgaaniliselt ja vähehaaval võib kasvada nagu puu oma aastaringe

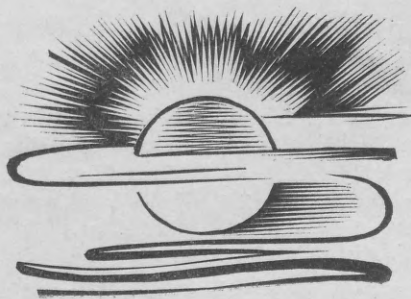
lisades. Ei suuda ei poliitika, ei partei ega dünaamiit kultuuri aset täita.“ (G. Suits „Noor-Eesti nõlvakult“ lk. 36.) Nende ülesannete täitmiseks peame uuesti ausse tõstma vana maasoola seisuse, ja seda mõistet laiendama kõikidele meie kultuurivägedele. Eesti iseseisvus saavutati ootamatult. Ning siis kaldus meie intelligents uskuma, et nüüd on kõik korras ja võidakse minna magama. See oli aga eksitus. Rahva intelligents peab ikka asuma eesliinil ja „välivoodil magama“ — eriti veel tänapäeval — et ükskord ei tuleks aeg, mil tuimunud maasoola tallatakse jalgadega.

Elu ei salli väejooksikuid — elujooksikuid. Kõige vähem saab neid sallida Põhjamaa. Meie hiljutisel suurima riigimehe juubelilgi tuletati meelde tema enese iseloomustust, mis kõlas väga rivieestlaslik: „Mina olen üks liht ohakakitkuja Eesti ajakirjanduse nurmel ja väike võsarookija Eesti ühiselu niidul.“ („Postimees“ a. 1901 nr. 183.) Usudemokraatiat nõuab meie saatust konjunktuuri-demokraatia asemel, ja seda viimast ongi meil siiani õnneks vähe olnud, või on need kõikujad lõpuks ikka alla jäänud ühiskondlikus võitluses.

Eestis on hea ajaloolane olla alles 50 aasta pärast, ütles hiljuti üks ülikoolimees. Siis on meilgi midagi uurida, mis pakub huvi maailma ajaloo seisukohast. Seepärast on meie tänapäev eriti tähtis oma mitmesuguste tuultega. Peame oskama keerulistes küsimustes oma seisukohta võtta ja julgema ka ütelda, mida meie paljukõneldud sõna demokraatia all mõtleme. See on praegu meie noorel riigil „ver sacrumi“ aeg, mis on pärinud eelmistelt aegadelt hulga ummikteid, hulga pettumusi ja varemeid. Peale poliitilise elu avaneb sama pilk ka majanduses, kus valitseb samasugune segadus üksikisiku ja kollektiiv-majanduse vahel. Pooldame nagu eespool nii ka siingi üksikisikut ja ta vabadust ning ei usu kunagi, et suudetaks luua totaalset inimest, nagu tehnika ei suuda luua perpeetuum mobilet.

Poksitehnikast ja spordist võime aga palju õppida: mitte sisse löödud saada. Võidab parim. Seda haruldast tahtekindlust ja tublidust näitavad meile spordiski ilmekalt Põhjamaad: siingi on nad parimad rahvad maailmas. Sealt võime saada tuge ja innustust omagi kultuuri ja iseseisvuse püstitõusmiseks ning püstitajämiseks.

E. R.



Rahu diktaatoritega?

(Norman Angell: Peace with the Dictators? London, 1938.)

Versailles' rahudiktaadi on järk-järgult tühistanud uued sõjaka mentaliteediga diktatuurid. Oma rünnakuhimu on nad juba näidanud annekteerivais anastustes, veristes vägivallategudes. Mitte totaalne rahu, vaid totaalne sõda on praegu määratus mõõtkavas ja kiirendatud tempos ettevalmistusel.

Suurriikide rekordiline võidurelvastus annab põhjust karta uue maailmasõja liginemist. Aga veel pole lakanud ka leplikkude lahenduste lootused, rahu sobituste katsed...

Rahusõbralikkude nootidega saadavad vahetevahel oma rusikanäitamist ka Euroopa uued „keisrid“.

Ons rahu mõeldav diktaatoritega? Mainitud pealkirja all käsitleb Norman Angell, kuulus inglise poliitiline kirjanik ja Nobeli laureaat, meie päevade ängistavamast suurpoliitilist küsimust oma uues mõtterikkas teoses. Rahutu rahvusvahelise seisukorra ja rahustavate illusioonide lõikavalt loogilist arvustust ühendab ta selle juures mõistlikku lahendust taotlevate püüdesihtidega.

Suur-Britannia kaaluraskus ja vastutus praeguses maailmapoliitikas on kahtlemata üpris suur. Ja kiidetakse tihti hästi realistlikult kaaluteldud Briti riigitarkest Berliini—Rooma telje arvestamisel. Selle kiituse kriteeriumiks võttes õieti mõistetud omakasu kahtleb Norman Angell ometi kõvasti oma maa konservatiivsete mõjuvõimude reaalsuhtumises diktatuuridesse. Nn. reaalsuhtumise etendavad isekad pettekujutlused tõeliselt paraku väga siiruvirulist osa.

Eelarvamusteta poliitiline mõtleja osutab üht paradoksaalset huvitavat meeleolulist muutust Inglise plutokraatia, varakamais mõjuringkondades. Samad konservatiivsed ringid, mis enne 1914. a. ei väsinud keiserliku Saksamaa sõjatonti seinale maalimast, pooldavad nüüd leplikku *laissez-faire*-poliitikat! Wilhelmi Saksamaa oli Angelli arvates võrratult vähem agressiivne kui Hitleri riik. Saksa keisririik oli ühtlasi ka vähem kardetav, sest Suur-Britannia võis siis arvestada tugeva Prantsusmaa sõprust läänes ja vägeva Venemaa toetust idas, vähemalt heatahtlikku erapooletust Itaalia poolt ning tõenäolist lepet Jaapaniga. Lisaks kehtisid keisriaia Saksamaal veel vabadused, mida pole Hitleri juhtimise all: Saksa eelsõjaline tsivilisatsioon ei erinenud oluliselt palju Inglismaa omast. Kurikuulus preisi militarism oli võrdlemisi idülliline rahvussotsialistliku Kolmanda riigi militariseerimise kõrval.

Siiski olid keskkriigid Maailmasõjas küllalt tugevad, et nelja aasta kestes vastu panna Euroopa suurtele ümbrusriikidele, Ühendriikidele, Jaapanile ja tosinale väiksemale riigile.

Milline oleks uue Suur-Saksa-Austriaga peetava sõja konjunktuur? Suur-Britannia saaks liitlaseks seesmistest lahkolude läbi nõrkunud Prantsusmaa. Endistest liitlastest oleksid vähemalt Itaalia ja Jaapan üle läinud vastasleeri. Põhja-Ameerika Ühendriigid ei ruttaks vahele segama Euroopa lõõmingsusse, ja Nõukogude-Venemaa oleks seotud

Jaapani vallutussisudega. Oletagem, et Inglise valitsussfääride „heatahtlik erapooletus“ diktatuuride suhtes võidule aitaks ka Franco Hispaania kodusõjas. Fašistliku kontrolli alla jääks siis läänepoolne Vahemeri, kuna samasugune sallivus Inglismaa Aafrikapoliitikas juba on soodustanud Itaalia kannakinnitamist idas.

Suur-Britannia väljavaated, argumenteerib Norman Angell, on praegu märksa tumedamad kui 1914. a. Samad inglise ringkonnad, kes tollal liialdasid Saksamaa poolt ähvardavat hädaohtu, kuigi see oli võrratult vähem, pooldavad nüüd targu järeleandmist — rõõbiti tohtu iseenese ette relvastumisega.

Inglise püüdesihiks on kahtlemata sõda vältida. Küsimus on selles, milliste loogiliste tagajärgedeni jõutakse nende menetlustega, mis küllalt tõhusalt ei ürita vastu astuma diktatuuride hoolimatule edasitungile.

Kui Tema Majesteedi valitsus rahulikult pealt vaadates laseks ära neelata Tšehhoslovakkia, Hispaania, Hiina, vahest ka Ukraina — kas võib Suur-Britannia siis arvestada, et teda ennastki rahule jäetakse? Kui Suur-Britannia oma tegevusjõudu kõrgemale ei ulata loidudest protestidest, kui ta kaugemale ei lähe noist sanktsioonidest, mis polnud mitte küllalt tõsiselt mõeldud ja läbi viidud, mis sellest siis järgneb? Diktatuurid võivad oma positsioone samm-sammult kõvendada ning Inglismaa enese positsioon nõrgeneb vastaval määral. Kui Suur-Britannia midagi ei taha riskida rahvusvahelise õigusliku korra kasuks, siis on vältimatuks tagajärjeks, et rahvusvaheline anarhia päev-päevalt muutub ikka pahemaks ja lõpuks käib ka üle Inglismaa.

Norman Angell leiab kummalise ebajärjekindluse olevat ühelt poolt Inglise rekordilise taasrelvastumise, teiselt poolt kurjale vastupanematu patsifismi vahel, kuna diktatuurid rahvusvaheliste korratuste väljakutsumise juba on süsteemi viinud. Kui Inglismaa ise kõigest oma paindlikust patsifismist hoolimata peaks mõõdapääsmatusse sõjalisse konflikti sattuma, siis on küsimus, kas ta oma kallist sõjaväelist aparati suudab enam küllalt tõhusalt tarvitada. 1914—1918 suutis Inglismaa liidus suurema osaga muust maailmast hädavaevalt võidule jõuda keskkriikide üle. 1938. a. tõuklevad mitmed endistest liitlastest Inglismaa vastu ning Inglise poliitiline kurss on trüvimas iseka eraldumise ja ideetute rahukauplemiste vahel.

Kuidas Suur-Britannia isekas välispoliitiline passiivsus on julgustanud diktatuuride aplust, selle kohta toob Norman Angelli raamat rea kibedaid näiteid viimaste aastate sündmustest. Kui Jaapan 1931. a. veel võrdlemisi piiratud ulatuses tungis Hiina vallutamisele, siis oleksid Ameerika Ühendriigid valmis olnud Inglismaaga koos töötama Jaapani agressiooni pidurdamiseks. Kuid Suur-Britannia välisminister lükkas tookord Ameerika algatuse tagasi põhjendusega, et Hiina ja Jaapani konflikt ei puuduta Inglise huvisid. Konservatiivne ajakirjandus on leid-

nud Jaapani sissemarssimise Mandžuuriasse koguni kiiduväärse olevat Põhja-Hiina tsiviliseerimise mõttes jne. Ei kestnud kaua, kui Jaapani ekspansioonipoliitika juba lausa ründama hakkas Suur-Britannia elulisi huvisid Kaug-Idas, Briti laevu uputades ja varandust hävitades, Briti alamaid surmates. Mitte küllalt sellest: Jaapani vägivallopoliitika sallitud edu ei jäänud tagasihoidlikult Euroopa diktatuuride maadehaaramisele. Kui Mussolini märkas, et Suur-Britannia valitsusel mitte väga tõi taga ei ole kollektiivse julgeoleku kindlustamisega, siis julges ta oma motoriseeritud sõjaväelise aparaadi käima panna Aafrikas.

Sanktsioonid ja nende rakendamise ebaõnnestumine! Sanktsioonid kaotasid Angelli arvates oma tõhususe juba Briti valitsuse töötuse tõttu mitte midagi ette võtta, mis võiks sõjakaise sekeldusisse saata Itaaliaga. Ja Mussolini vallutas „Suessi kanali tagavärava“ Punase mere ääres. Veendunud oma kuraasitaktika menus, tohtis Mussolini jätkata: Abessiiniasse sissetungimisele järgnes interventsioon Hispaanis. Nii nihkus Suur-Britannia elulisi huvisid ähvardav hädaoht veelgi lähemale kahe diktatuuri panuste kokkumisele Gibraltari ümber. Sest miks oleks siis Itaalia üksi pidanud kasutama karistamatuid võimalusi Hispaanias!

Hitler oli juba rahvusvahelise lepingu kiuste soodsat juhust tabanud Reinimaa okupeerimiseks. Saksa kindralstaap oli siis seda üritust arvanud riskantseks: Inglise riigitarkus võiks ehk ideele tulla ja pakkuda Prantsusmaale oma toetust! Hitler võttis riski — ja juhijulgus triumfeeris.

Veel rohkem: Inglismaal ei puudunud hääletorusid, mis Hitlerit peaaegu kangelaseks kiitsid ta julgustüki pärast sellel Reini piiril, mida konservatiivne Baldwingi mõni aasta varem oli märkinud Inglise strateegiliseks huvipiiriks. Nii on Inglise imperialismist ja rahvusvahelistest lepinguist hoolimatud diktatuurivõimud üht võitu pühitsenud teise järgi. Rahvusvaheline õiguslik kord on liiatigi Hispaania sõja küsimustes kannatanud niivõrd häbitavaid kõrvakiile, et otse naeruväärseks on saanud sõna „noninterventsioon“.

Tõepoolest oleks Hispaania vabariikliku valitsuse toetamine vähemalt Itaalia-Saksa interventsiooni ilmsikstulemisest saadik pidanud vajaduslikult kohustavaks aktsiooniks ühendama eeskätt Inglise ja Prantsuse suurriikide poliitikat. Seda vaadet pole väljendanud mitte ainult Tema Majesteedi valitsuse opositsioon parlamendis, vaid ka „Timesi“ sõjaväeline kaastööline L i d d e l H a r t, tuntud inglise poliitiline kirjanik. Ja Hispaania Marokosse veetud Saksa raskeist kahureist kardab Liddel Hart Gibraltarile kõige pahemat, kuna vaenulised veealused redutsevad Hispaania sadamais ja Franco teenistuses tiirlevad teljeriikide pommilennukid. Vähe tõenäoline, et Itaalia ja Saksa diktaatorid oma „vabatahtlikke“ Chamberlaini ja City meelega vabatahtlikult tagasi tõmbaksid Hispaania territooriumilt...

Norman Angelli vaade maailmapoliitikale ei eelda *status quo* (niisiis ka Versailles' rahulepingu) tingimatut säilitamist. Kuid ta mõistab hukka diktatuuride ja nende maailmapoliitiliste taotluste meetodi: relvastunud vägivalgala oma soove teostada. Ta paneb rõhku sellele, et iga

riigijuhtimist, mis sõjaväelise aparaadi ülepingutatud arendamist ja hoolimatut tarvitamist peab normaalseks tülküsimuste lahendamise vahendiks, tuleb tunnistada rahvusvahelise õigusliku korra vaenlaseks. Julgeolek igas korralikus ühiskonnas nõuab, et vägivaldseid üksikisikuid ja kahjutule süütajaid peab tarbekorral väevõimuga taltutama. See on Angelli arvates ainuke õige süsteem ka rahvaste vahel, et maailm päästa kaosest ja hävingust.

Tõsi küll, valmisolek õigusliku korra eest võitlemiseks ei tohi karta ka sõjakate sekelduste ähvardusi. Aga veel suuremasse sõja hädaohtu kisub vältimatult suurustava ja kuraasitava rahurikkumise halb heaksvõtmine ja gangstermeetodite üle pea kasvada laskmine.

Norman Angell ei jaga Chamberlaini „aumehelikkude lepingute“ ja rahukauplemise optimismi. Selle optimismi reaalpoliitiline väärtus ongi osutunud üsna küsitavaks mittejulgeoleku ummikust pääsemiseks. Rahvasteliidu ideaali varisemise ei aita ei Suur-Britannia hammasteni relvastatud isolatsioonipoliitikast ega lahendada sõja ja rahu, õiguse ja vägivalda probleeme ka mingi silmakirjaline pakteerimine Inglise—Itaalia—Saksa—Prantsusmaa vahel. Mida esitab siis Norman Angell Briti poliitika positiivseks tegevuskavaks praeguses ängistavas rahvusvahelises seisukorras? Tema poolt püütud pääsetee sihtjooned oleksid kokkuvõttes järgmised:

Võetagu see sõprusliit, mis juba olemas Suur-Britannia ja Prantsusmaa vahel, aluseks nende rahvaste alliansipoliitikale, mis valmis on võitlema rahvusvahelise õigusliku korra eest. See koostötamine peaks olema nii tõsiselt mõeldud, et kallaletung ühele liiduliikmele kohtaks tagasitõrjumist kõigi teiste kaitselepingu osaliste poolt. Kohustavaks põhimõtteks oleks vastastikune ühtehoidmine igäühe vastu, kes sõda sütitab või sõjaähvardusega välja pressib järeleandmisi. Kui see mõistlik ühtehoidmine peaks nõudma ka äärmist jõupingutust totaalse rusikaõiguse korralekutsumiseks, siis oleks see vähemalt säärane kaitse sõda, mis väärrib jõupingutust ja ohvreid. Liidu püüdesihiks poleks mitte teistele peale sundida oma otsuseid, vaid selle eest hoolitseda, et teised vägivalgala peale ei sunniks oma tahtmisi; mitte iga hinna eest ülal hoida *status quo*'d, vaid takistada *status quo* muutmist sõjategevuse kaudu, kus võitja võimudiktaat on ainuotsustav; mitte piire sulgeda üksteise eest, vaid selle üle valvata, et teised oma autarkiasse ei suleks neid alasid, mis meile nüüd on lahti. Lahtiste uste poliitika peaks võimaldama liidu liikmeks astumist igale riigile, kes lojalselt valmis on tunnistama liidu põhimõtteid ja täitma sellest järelduvaid kohustusi.

Niisugune on Norman Angelli poolt soovitatud tegevuskava rahu saavutamiseks diktaatoritega. Oma konkreetset suunitluselt rajatud Inglise—Prantsuse alliansipoliitika laiendamisele, satub see tegevuskava tähelepandaval määral ühte Winston Churchill'i vaadetele kapituleeruva enesalgamise ja katastroofi ärahoidmiseks. Küsimus on kollektiivse julgeoleku uuestikindlustamisele sihitud alliansipoliitikast, mis oma põhimõttega tuntavalt erineb vanast machiavellistlikust „jõudude tasakaalu“ taotlemise tarkusest. Utoopiline unistus! — ütleb ehk väikeriikide jõuetu erapooletuse tarkus, ise hädaohus langeda kallale-tungi abituks ohvriks.

Wait

Murrang Tšehho-Slovakkias

Kui diktaatorlik kord hävitas serblaste, kroaatide ja sloveenide kuningriigi autonomistliku korra ja tekitas totalitaarse Jugoslaavia, siis muutis samasugune üleminek diktatuurile unitaarse Tšehhoslovakkia autonomistlikuks Tšehho-Slovakkias, mil on veel kolmandana sabaks Karpato-Ukraina. Nii erinevalt mõjuvad poliitilised murrangud riikide siseelu struktuurile!

Kui varem kõneldi Tšehhoslovakkias vabastaja-presidenti demokraatlikust diktatuurist, mis peale president-vabastaja tagasiastumist kandus üle samuti ka uuele president-dile dr. Ed. Beneš'ile, siis kuulub see diktatuur praegu täies ulatuses endisele parempoolsele opositsioonile, mille eesotsas seisab nüüd Tšehhis põllumeeste erakonna parema tiiva juht Beran, kuna Slovakkias on võimu enda kätte haaranud kadunud paater Hlinka, keda muide Masaryki aegadel süüdistati riigi reetmises; parteimehed, kes kõik teised erakonnad on likvideerinud ja enam kui kõõrdi vaatavad ka hõimlastele tšehhidele ja Tšehho-Slovakkia keskvallitsusele. Endise ühendatud Tšehhoslovakkia asemel on seega siis umbes ühe kolmandiku võrra elanikelt ja maa-pinnalt kärbitud. Tšehho-Slovakkias ühtlasi teostatud ka sisemine killunemine, kõnelemata neist majanduslikkudest varadest, mis Saksamaaga ühendatud maa-aladel asusid laialdaste tööstuste näol ja mis Poolale läks rikka sõelademetete piirkonnana.

Ekslik oleks aga arvata, nagu seda väljaspool ka tõepoolest sageli oletatakse, et Tšehhis on praegu valitsemas fašistliku kallakuga inimesed: endise kindrali Gaida ümber koondunud fašistlik element aga pole ka praegustes oludes kuigivõrd laiemaks ja mõjuvõimsamaks paisunud. Kui see kildkond oli varem kaunis mannetu ja koosnes väga mitmekesistest ebaõnnestunuist ja avantüristidest, nagu oli seda ka „mitmekülgne“ endine kindral Gaida ise, siis pole fašistlik element hoolimata mõningaist aktiveeringuist Tšehho-Slovakkia praeguseski olustikus jõudnud end kuigi silmapaistvalt maksa panna.

Kadunud president-vabastaja Masaryk oma piiramatu autoriteediga suutis kõiki voole vaos hoida ja ka taltsutada neid ringkondi, kes tänapäeval Tšehho-Slovakkia saatust juhivad, nimelt siis juba, kui need ringkonnad mõni aasta tagasi korraldasid Praha tänavail tollaegse välisministri dr. Ed. Beneši vastaseid demonstratsioone, nõudes viimase lahkumist. Ainult president Masaryki autoriteet aitas ka dr. Ed. Beneši presidentitoolile. Et dr. Ed. Beneši presidendiks saamine peale esimese presidendid surma ka prof. T. G. Masarykile enesele kahtlane tundus, seda kinnitab omakorda ka viimase tagasiastumine, kuna sellega prof. Masaryk veel oma elupäevil kindlustas dr. Ed. Benešile presidendikoha. Kui aga siis möödunud aasta oktoobris saabus saatuslik pööre Tšehhoslovakkia kriisis, oligi kogu vaen suunatud dr. Ed. Beneši vastu ja need olid tšehhi samad parempoolsed ringkonnad, kes sundisid senise presidendid kodumaalt lahkuma, ähvardasid kohtu alla andmisega president-vabastaja poega, Londoni endist saadikut Jan Masaryk'i, endist välisministrit prof. Kamill

Kroftat ja teisi endise režiimi võimumehi, tehes seda Tšehho-Slovakkia praeguste vasalliliste peremeestena.

Olukord tšehhide maal aga pole siiski veel nii paha, kuna see haritud, kokkuhoidlik ja oma rahvustundes karastatud rahvas suudab kindlasti selleski raskest kriisist leida tulevikus õige tee, nagu nad leidsid selle Jan Hus'i rahvusliku-usulise liikumise likvideerimisega järel, millal olukord oli tšehhi rahvussaatusel kahtlemata ohtlikum, kui seda on praegune.

Kriitilisem on aga olukord Slovakkias, kus Hlinka järglased on sooritamas eksperimenti: kooskõlastada katolitsism natsismiga ja teostada seda katset pealegi tšehhide vastu ässitatud rahvuslikku ärkamist üleelava harimata või esimese põlve kergelt haritud slovakkia rahvamassi kaasabil. Milliseid tulemusi see kõik Slovakkias annab, eks seda näita meile tulevik.

Täieline tohuvabohu aga valitseb Karpato-Ukrainas. Sealne umbes poolemiljoniline rahvastik ei teadnud veel kümme aastat tagasi, milles allakirjutanu võis pikemat matkal Slovakkias isiklikult veenduda, kuhu nad rahvuselt õieti kuuluvad: majanduslikult juhtivaks rahvaks olid juudid, kes ungaristunutena piilusid Budapesti suunas, slaavi enamusrahvas aga oli killustunud peagu võrdselt venelasteks ja ukrainlasteks, kelle omavaheline hõimlaslik läbisaamine oli selline, et rahvuspoliitilistes vaidlustes oli viimaseks argumendiks revolver: vene rahvusmeelne eksalteerunud noorsugu põmmutas katoliku preestrid ja katoliiklik ukraina noorsugu omakorda vene poppe.

Karpaadimaal said algul, peale möödunud aasta oktoobri päevi, valitsuse endi kätte venelased, aga Saksa-maale oli ta ekspansioonis Suur-Ukrainasse vaja hüppelauda ja selleks olid sobivad tolle mägismaa ukrainlased ning Berliini õnnistusel läkski valitsus ukrainlaste kätte, endine venelasena tuntud minister pisteti riigireetjana pokri ja ukrainlased asusid ise valitsema. Tõsi, Karpaadimaal endised keskused Užhorod ja Munkačev olid oma elanike enamuse, juutide kaasaaitamisel sattunud Ungari riigi piiridesse, ja pealinnaks tuli nüüd võtta Chusti-nimeline alev. Väike, Ukraina haputaigat moodustav 200 000-line ukrainlaste hulk on aga Suur-Ukraina tuleviku võimaluste joovastuses seda sõjakam: nad korraldavad Praha keskvalitsusest määratud ministrile kindral Prhala'le revolvrimentaate nagu varem oma vaimulikele, kaklevad ungarlastega piiril ja on valmis kas või Poolalegi sõda kuulutama, et „vabastada“ sealset 4-miljonilist ukraina vähemusrahvast. Karpaadimaal ukrainlaste rahvuslikku iseteadvust aina tiivustab läänest toidetud teadmine, et nemad moodustavad hüppelaua 40-miljonilise rahvastikuga ja igasugustelt loodusvaradelt jõuka Suur-Ukraina iseseisvusele ja nad on uhkedki sellele, et tulevase võimaliku sõja süütekolle on Balkanilt nihkunud nende maa-alale, kuigi nihutajaks pole nad ise, aga eks nemad ole vähemalt seal ligidal, kus tulevane sõda kord ehk tõepoolest võib puhkeda.

Bernhard Linde



Klaipėda valimisehteis

Keskel Klaipėda haakrist, vasemal dr. Neumanni pilt Klaipėdamaa lipul

Tšehho-Slovakkia — see on kagusuund, Klaipėda — on aga kirdesuund. Nii pole ime, et see viimane meid eriti huvitab.

Leedu sadam Preisi linnakeses leedu elanikkonnaga Preisimaa nurgakeses. See on ühesainsas lauses kogu Klaipėdamaa küsimuse tohuva-bohu.

Preisimaa on nagu tema rahvaski rivistatud täitsa ühtlase ja tasalülitatud ammu enne natse. Üle piiri võtavad sind kohe vastu puistekud maanteede äärtel, robustsed taluhooned ja tuttavad SA või „boche“-mütsi rahvalikud algkujud.

Klaipėdas endas istub õieti kaks linna üksteise otsas. Vanalinn sadama ääres — vana Preisi pisilinnake ühekordsete lampotstega majakestega, nagu meiegi vähemais linnades on neid vanu „gemütlich“ majakesi küllalt, — umbes nagu J. W. Jannseni maja vanas Pärnus.

Selle vana tagasihoidliku provintsi pisilinnakese peale on aga kõige uuemal ajal tekkinud hoopis teissuguse „vurfiga“ „uusriikas“ linn, mille pretensioonikaid fassaade ja sätendavaid vitriine võib võrrelda jõukuselt juba noh — kas või meie Tartuga. „Kolossaal“ — üksluiselt ja lootusetult süngelt funki-stiililt ei jäta see aga mingit kahtlust: see on — väike Königsberg.

Valimispäeviks, kui sinna saabusin, oli linn nagu pulmadeks ehitud: lipud, plakatid, juhi pildid, postamendid, isegi girlandid ja vanikud. „Heil“-tervitused selle nonchalant kärbsetõrjumis-žestiga, nagu igal pool mujalgi Saksamaal; „must kaart“ — „zackig“ jalad harkis, lokaalid alalõpmata „Königsbergi lainel“, kust muusikaga vaheldumisi voolab propagandat kui küllussarvest. Ja nagu Saksamaalgi, võiks isegi öelda nagu kõigil teistelgi totalitaarsetel maadel, näiteks ka Venemaal — peagu keegi ei huvitu ajalehtedest; tänavail ei müüda ajalehti hoopis. Kohalikku natside lehte ei saanud saksa raamatukauplusestki, kus olid mõned Preisimaa lehed; öeldi — minge ostke toimetusest.

Nii et esimene mulje ei jäta palju kahtlust: saksa linn Preisi nurgakeses. Ainult mõned üksikud leedu sildid ja plakatid rikuivad üldpilti.

Maarahvast tuleb turule meile okupatsioonist nii tuttavais suurtes Preisi vankrites. Kuid siin lõpeb mulje. Mõni üksik tüüpiline Preisi ümmarik nägu. Üldvalitsev aga leedu „ida-balti“ tüüp, kus sagedasti tuleb ette mingisuguseid leedulastele iseloomulikke igivanu „ürgsanskritilisi“ kahvatu-blonde ja peenejooneliselt-krimpsus, just nagu varavananenud nägusid. Maarahva kõnekeel niisamuti kahtlemata leedu keel.

Natside „Blubo“-Blut und Boden, vere ja pinna — põhi-dogma järgi on need kahtlemata mitte-sakslased. Ometi andsid nad Klaipėdamaa seimi valimistel 29 kohast ainult 4 leedulastele. Välisajakirjanikud, kes seda imet hulvana vaatama olid sõitnud, lahutasid arusaamatuses käsi, kui leedu talutaadid, kes sõnagi saksa keelt ei mõista, tulid „juhile“ oma häält andma. Ja imestada on siin mõndagi.

*

Klaipėdamaa leedulaste saksastamise viimane otsustav järk näib õieti läbiviidud olevat juba Leedu võimu aegu, nii kummaline kui see ka tundub.

Saksa prof. Zvecki raamat Ida-Preisimaast loeb sajandi vahetusel Klaipėdamaad 70—100% leedulastega asustatuks; ainult Klaipėda ja Pogeeni linna ümbruses — 50—70%. Niisiis samuti nagu tol ajal kõik Baltimaad.

Ka ennesõjaaegne saksa statistika räägib veel leedu enamusest Klaipėdamaal. Versailles' rahukonverentsil mõõnis Saksa rahudelegatsioon, et Heydekrugi maakonnas olevat leedu enamus, mujal väitis ta aga enam saksa keelt kõneldav.

Sel konverentsil kuulus Klaipėda, nagu ka üldse Leedu küsimus — Poola komisjoni alla. Lääneriikide vaated asjas läksid väga lahku.

Briti välisametile oli prof. L. W. Lyde kava valmistanud, mille järgi kogu Niemani basseini ühes Klaipėdamaaga ja osaga Ida-Preisimaast pidi saama Venele.

Ameerika Ühendriikides oli välissekretär Lansing 1918. a. septembris esitanud kava, mille järgi Eesti, Läti ja Leedu pidid pool-autonoomsete föderatiivriikidena kuuluma Vene-

maa külge. Ameerika rahudelegatsioonile valmistas aga selle „Intelligence Section“ 1919. a. jaanuaris kava, kus Leedu pidi vastupidi — födereeritama Poolaga. Leedust pidi tulema üle 130 000 ruutkilomeetrine üle 6 miljoni elanikuga riik, kuhu pidi kuuluma ka Vilno ja Grodno ning Klaipedamaad.

Prantsuse delegatsioonile soovitas prof. A. Meillet 1919. a. jaanuaris ühendada Klaipedamaa Leeduga, kuid Leedu omakorda kas Poola või Venemaaga.

Klaipedamaad Leeduga ühendada soovitas rahukonverentsile ka Poola peadelegaat Roman Dmowski, kes muudugi juurde lisas, et Leedu peaks ühinema Poolaga. Muust Ida-Preisimaast soovitas Dmowski teha autonoomse riigi pealinnaga Königsberg Rahvasteliidu kaitse all.

Poola ettepanekul võeti Klaipedamaa loovutamine Versailles' rahulepingusse, kusjuures selle maa lõplik saatus pidi lääneriikide poolt hiljem otsustama. Loomulikult loodeti, et seni korda läheb Leedut Poolaga uniooni viia.

See läks aga teisiti. Vilnomaad kaotuse järel toetus Leedu kõvasti Vene-Saksa Rapallo „teljele“, hoidudes mitte ainult unioonist, vaid isegi kõige tavalisemaist diplomaatilisest läbikäimistestki Poolaga. Kui 1923. a. algul Prantsusmaa Saksa vastu „Ruhri sõda“ alustas, siis kasutas Leedu juhust: tema vabajõugud vallutasid lääneriikide okupatsiooni all oleva Klaipedamaa. Lääneriikidel ei jäänud muud üle, kui „fait accompli“ sanktsioneerida, nagu nad seda olid teinud Vilnomaalgi.

Mis kõige huvitavam, Leedu lubas sel puhul Klaipedamaale autonoomia statuudi Briti dominiionide eeskujul mitte saksa, vaid leedu enda klaipedamaalaste nõudmisel. Klaipedamaa leedulane on nimelt luterlane ja tahtis statuudiga oma kultuurilisi iseärasusi kaitseda. Vahest hiljem asusid statuuti ära kasutama sakslased.

Kõigil senistel valimistel ei nimetanud autonomistid end üldse mitte rahuse järgi, vaid ainult — „Memelländer“. Seega mõeldi ühtevisi niihästi kohalikke leedulasi kui ka sakslasi. Paljud neist „Memelländeritest“ Klaipedamaa viimaseski seimis ja direktoriumiski tunnustasid end rahvuselt otsekohe leedulasteks.

Tänavu oli esimene kord, kus vari näolt üles tõsteti: „Memelländeritest“ said „Memeldeutsche“. Ja need said kõik samad hääled mis seni „Memelländerid“. Kuidas oli see võimalik?

*

Seletusi on mitu. Kõige lihtsam on — kultuuri vahe. Memelländerid organiseeriti kohalikkude „Kulturverband“i. Kes luteri-saksa kultuuri, see pidi kuuluma siia. Katoliiklik leedulane, „šamait“ (samogit) pidi kuuluma madalasse „vene kultuuri“.

Kuigi siin väline, majanduslik kultuur näib kõrgem, on olukord Klaipedamaal muidu samasugune nagu Vilnomaalgi: rahvas tähendab peagu sedasama mis usutunnistus.

Leedu ennesõjaegne rahvuslik liikumine on küll pärit Ida-Preisimaalt, sest et Venemaal leedukeelseid raama-

tuid üldse trükkida ei lubatud. Kuid erilist rahvuslikku liikumist Ida-Preisi leedu talurahva seas pole märgata olnud.

Mõnede sakslaste vaated on selle kohta üsna iseloomulikud. Vastupidi sellele, mis meil vahel räägitakse talupojast kui rahvuse selgroost, kinnitavad need sakslased, et talurahvas on ainult „etnograafiline materjal“. Rahvuse määramine olla linnade asi. Nii tulid sakslased okupatsiooni aegu ka meilegi kinnitades, et eestlased olla „bloss ein Bauernvolk“, keda järelikult tühi asi oleks üsna lühikese ajaga saksastada. Klaipedamaal on nad nüüd seda ka teinud.

Teine seletus, mida kohalikud sakslased toovad, on Leedu autoritaarne režiim. See on kestnud juba 1926. a. riigipöördest saadik, s. t. 12 aastat. Halvates kohaliku rahva legaalselt isetegevust ja häirides inimeste meeli, olevat see tegelikult läinud kasuks sakslaste põrandaalusele vastasrinnale, kes esines „kohalike vabaduste“ kaitsejana.

Kõik, mis Leedu valitsusvõim teha sai, on Klaipedamaal tehtud: Linna on ehitatud suur sadam oma ladude ja kontoritega ja raha liikvele lastud. Klaipeda on uue raudtee kaudu üle Šavli Leeduga ühendatud, otsemaantee ühendab teda nüüd ka Kaunasega ja kavatsusel on veel uus raudteeliin, mis ühendaks Klaipedat Lõuna-Leeduga. On ehitatud hulk Leedu kesk- ja algkoole ning neile rahasid muretsetud. Klaipedasse on koguni üle toodud kaks leedu kõrgemat õppeasutist: kommerts- ja pedagoogika-instituut. Linn on elanike arvult lühikese ajaga enam kui kahekordseks kasvanud.

Kuid samal ajal — ja seda tunnustavad kahetsedes leedulased ise: see, mida seltskond oleks pidanud tegema, on enamasti jäänud tegemata. Vaheseina Leedu „kroonu“ ja kohaliku rahva vahel pole murtud. Rahva isetegevus pole leedu suunas käima pandud. Leedu autoritaarseid korraldusi on kohalik rahvas võtnud nagu mingisuguse võõra kroonu okupatsiooni, kelle suhtes ta jäi umbusklikuks, paremal juhtumil — passiivseks.

Seda aktiivsemalt aga teotes samal ajal saksa seltskond. Oma võrguga kaeti kogu maa. Igal pool kihutati ja korraldati. Isegi Leedu kroonu suurkaubanduse keskuste kohalikud sisseostuagentuurid kisti oma kätesse ja viimastel valimistel tehti valimisterrorit osalt ka Leedu rahadega: kui sa sakslastele ei hääleta, siis me sinult ei osta!

Siin tuleb ilmsiks üks saatuslik vahe Balti autoritaarbürokratliliku ja Saksa autoritaardünaamilise režiimi vahel. Esimene jätab rahva täiesti passiivseks: kõik teeb kroonu ise. Teine aktiveerib rahva „eliidi“ ja oma imperialistlike hüüdnõnadega püüab emotsionaliseerida ning politiseerida ka muu ülejääva rahvahulga.

Klaipedamaal põrkavad need kaks autoritaarset režiimi otseselt vastamisi ja peab tunnustama: autoritaarbürokratlilik kord jääb ilmselt alla. Seepärast natsid väidavadki, et ida autoritaarbürokratliliku režiimid ei olevat mitte mõne uue korra algus, vaid ainult vana korra kidunemine.

See on üks tähtsam kogemus, mis Klaipedas silma torkab.

Ed. Laaman

Naeratavaid mõtteid masendaval ajal

Juba aastaid lasub mure nagu mägi senise euroopaliku kultuuri kummardajate kukil. Vaevalt sai toibuda Maailmasõja maaväringuist, kui algasid uued ähvardavad kriisid, kõikumised ja kokkuvarisemised seni kõige kindlamaikski peetud kultuurehitistes ja -väärtustes. Vaevalt oli end suudetud kuidagi kindlustada „aasialiku“ kommunismi tormi eest, kui ikka ähvardavamaks tõusid liiga „euroopaliku“ — fašismi kõuepilved — samavõrra ähvardavad maailmarahule, väikerahvaile, isikuvabadusele, humaansetele kultuurile. Eriti viimaseil saatuslikel aastail. Üks demokraatlik kord ja riik puruneb teise järel ja nagu hirmust halvatud, püüavad ülejäänud uute järeleandmisega vägivallale saavutada sellelt veel lühikestki ajapikenähtust. Keegi ei tea, millist riiki tükeldatakse lähemal aastail. Keegi ei garanteeri, et tema maal varsti ei mölla „kodusõda“ samuti nagu nüüd Hispaanias ja Hiinas.

Näib, nagu kaoksid üksteise järel kõik need õnne, rahu, õiguse, tõe, ilu, vabaduse, inimlikkuse väärtused, mis seni tegid elu elamisväärsaks. Milleks enam töötada ja ehitada, kui see täna-homme hukkub ründavate tankide ja taevast tilkuvate pommide all? Milleks elada, kui see tähendab ainult marssimist, suukorv peas, nagu eluaegses vanglas? Või rühmamist nagu sipelgas, ilma isikliku mõteta, isikliku tundeta?

Nii ühed. Kuid teised, näe, marsivad ometi kaasa nähtavasti üsna rõõmsalt ega vist palju vajagi oma suud isiklikuks kõneks. Näe, teised ehitavad ka käsu all üha uusi blindaaže ja relvavabrikuid — ja küllap lähevad nende relvade tullegi võrdlemisi vabatahtlikult, kui mitte otse innuga.

On pahemaid vigu, mida tehakse demokraatlikes mais, mõeldes, et totalitaarseis riikides kõik toimub ainult vägivallaga ja masside tahtmise vastu. Ja küllap samasugune suur viga on pidada oma senist liberaalset kultuurivormi seevõrra ainuõigeks, et ei märgatagi selle puudusi ja selle paratamatut uuestisünni vajadust.

Nähes mingit uut „aja haigust“ on nii kerge tarduda passiivsesse opositsiooni. Kuid vajalisem on siiski näha tema põhjus ja võidelda nendega vastu aktiivselt — ka endas. Vajalisem kui masendunud äraootamine on vaadata näkku ka „haigusele“ — kuni ehk selgub, et ka see on „vajalik“, kas või ainult selleks, et teda ületada.

*

Elu arenguks on nähtavasti vaja mitte ainult mõistlikkust, vaid ka „hullust“. Mõistuse eriülesanne on hoida elu liigse jõukaotuse eest, otsida kõige otsemat ja kergemat teed sihilepääsemiseks. Aga kui jõukokkuhoiu printsiip muutub ainuvalitsevaks, soodustab ta kergesti ka lõtvust. Kultuur sündis sellest, et alginimene, n. ö. Aadam tema paradiisist välja aeti. Ja kultuur kestab ning kasvab ainult püsivast pürgimusest paradiisi tagasi jõuda. Et see pürgimus ei taltuks, on kultuurile endale pandud needus: mida suuremad on ta välised saavutused, seda suuremaks kasvab ka temas endas olev elamusihha. Aadama ja Eeva lihtne looduseparadiis ei rahuldaks nüüdisaja elumeest või

-naist enam ühte päevagi, ja isegi Dante taevane paradiis oleks neile vist varsti igav. Kultuur on püsiv tung paradiisi poole, tegelikult aga püsiv eemaldumine paradiisi õnne võimaldavast rahulolekust. See on traagiline, aga nii see vist „peab olema“, sest ainult see sunnib elu arenema.

Sest halb on lugu ka siis, kui kultuur ise seda oma traagilist arengut märkab, kui ta silm näeb „elu mõttetust“, kui mõistus saab juba niigi targaks ja tugevaks, et ta suudab taltutada seda igikihutavat, kultuuriloovat elu-ihha, et ta oskab sisendada endale endapiiramist ja rahulolemist ka käesoleva hetkelise õnnega. Siis küll saabuvad mõningad helged päevad, täis vaikset elegilist resignatsiooni, kus saabuva surma tunne ka väikest õnne veel küldab intensiivse loojangupunaga. Kuid see eudemonistlik rahu tähendab ikka juba ka teatava kultuuriloojangu saabumist: nii hellenistliku aja lõpul, nii rokokoo-ajal, nii XIX saj. „sajandi lõpus“, täis hääbuvusmeeleolusid. Ja just tolles ajas sündisid juba ka praegu märatseva uue irratsionaalse tungidekultuse algeod (Nietzsche, Sorel).

Elu arenguks on vaja mitte ainult mõistust, vaid ka „hullust“ — ja kui seda muidu ei piisa, hoolitseb selle eest saatus. Sageli just siis, kui inimsugu või mingi kiht või keegi rahvas arvab end olevat oma isikliku õnne paradiisile kõige lähemal, ilmub selle värava ette uuesti leegitsev keerub, nagu maavärisemine paiskab segamini kõik senised mugavusehitised ja raske kõrverännak peab algama uuesti, täis verd ja vaeva. See on niisama mõttetu nagu hobuse lõpmatu ringjooks maneežis, või manöövritel — mõttetu vähemalt hobuse enda meelest. Kuid ainult nii püsivad tugevad ja elastsed kõik elu kandvad põhitegurid: elutungi aktiivsus ja kohanemisvõime, üksikrakkude distsipliinikas alistumine tervikule ja tarbekorral ka eneseohverdamine.

Elu geneetiline olemus on dünaamiline, kirglik, igitunglev, seepärast enamasti vägivaldne, julm, hoolimatu — see on täiesti „siit maailmast“. Kõik tõeline kultuur on aga olemuslikult vaimne, s. o. „sealt maailmast“; tema siht on vallutada „siit maailma“, ehitada temale oma „jumalariik“. Kultuur on vajalik ka elu enda tugevamaks kestmiseks ja kasvamiseks, aga ainult siis, kui tema sublimatsioon ei pane kidunema elu tungdünaamilisi põhijõude, elu enda ürgset kasvamisinstinkti. Ja seda teeb sageli elu ja kultuuri liigne „tarkus“, liigne egoistlik intellektualiseerimine.

Juba liiga selgelt näevad need mõistuse silmad, mis elu Maia-loori taga märkavad kõige olemise „mõttetust“ — sest siis juba nad reedavad omaenda isandat ja loojat. Enamasti on tagajärjeto ka teadlik võitlus selle eluväsimuse vastu. Ainult katastroofis, ainult uuesti looduslähedases elus ja pikemaajalises võitluses sumeneb nende silmade surmav selgus uuesti, sumeneb elavast verest. Just siis kui surm saab paljudele otseselt ähvardavaks või kohustuseks, vähenevad enesemõrvad, — nii paradoksaalselt kõneleb statistikagi. Just kannatus teeb uuesti intensiivseks meie ürgse elutahte ja pingutusvõime. Ja ainult sel-

LUGEJAILE

Selle aasta «Tänapäeva» esimese numbril ilmumine jäi toimetusest olenematuil põhjusil hiljaks. Seega on meil nr. 1 alles veebruarinumber. Püüame aga käesoleval aastal välja anda 12 numbrit — arvatavasti aasta viimase (jõulu-) numbril kaksiknumbrina.

lest kasvab distsipliinivõime, mis on aluseks ka kõigele kultuurile. Ainult nii uuendatuna jätkub elu igavene jõgi jälle oma jooksu, ning lõpuks uuesti ka kultuuripuu oma kasvu.

Nii süngena kui näibki praegune sõjakas maailm, nii kaugel kui ta jällegi osutub veel olevat humanistlikest õnneideaalidest, ei ole siis põhjust sedagi võtta väga masendavana. (Traagilisena küll, kuid õieti mõistetud traagika pole masendav, vaid ergutav.) Nagu individuaalpsühholoogia järgi üksikisik, nii nähtavasti kasvab ka rahvas ja inimkond edukamalt raskeis tingimuses, ülekompensatsioonina, kannatuste piitsutatult (muidugi ainult siis, kui need elu täiesti ei hävita). Nii on arenenud senised kultuurivõimelisemad rahvad ainult püsivas võitluses kas kliima karmusega põhjas (indo-germaanid, soome-ugri-lased), või kõrves (egiptlased, juudid, pärslased), või mägedes (meksiklased, peruulased, Kesk-Aasia turaani kultuurid), heitluses merega (kreeklased, inglased, jaapanlased), veeputustega (hiinlased, mesopotaamlased), või muidu väga raskeis oludes. Isegi sotsiaalselt tingitud kehvus on teatavalt piirides mõjunud elu- ja kultuurijõudu enam kasvatavalt kui jõukus. „Mida enam neid piinati, seda enam neid sai“ — see ei maksa vaid juutide, vaid näit, ka eestlaste eneste kohta. XVIII ja IX sajandi erakordselt raskeis tingimustes, kus rahva juurdekasv siiski oli palju suurem kui praegu. Ja üks ole Maailmasõja tegelikeks võitjaks osutunud ta kaotajad just selle tõttu, et neis kriisiaja äärmise surve all organiseeriti mujal tundmatud energiahulgad. See on julm, barbaarne jõud — aga see on siiski jõud.

Kui see aga kogu seinises maailmas on nii, kas siis pole ka põhimõtteliselt ekslik utilitaristlik kultuuriideaal: võimalikult suurema hulga suurim õnn — vähemalt sõna „õnn“ tavalises, jõukuse, mugavuse ja naudingu tähenduses. Mugavus ei tarvitse hukutada, aga mitmepõlvelise kestvuse puhul ta enamasti hukutab laisale naudingule, ja vastavalt kidunemisele, samuti nagu organismil kidunevad need organid, mida kehvast ei pingutata.

Praegu kummitavad sotsialistlikud kui ka rahvussotsialistlikud elukäsitlused, samuti nagu omal ajal kristlus, ei lase (teoreetiliselt) ühtki kodanikku rahulduda olevaga ega ära tarvitada kõike seda, mis ta produtseerib. Ta sunnib neid pingutama kõik oma jõud alles eesootava „jumalariigi“, üleisikulise suure ülesande jaoks. Ja nähtavasti alles sellisel surveel suudab inimene küllaldaselt kuhjata väärtusi tagavaraks, ise tarvitades neid ainult elatusmiinimumi piirides. See tähendab suuri kannatusi, aga ka kasvu, mille teadvuses peitub kõrgem õnn, elu üldsuses ja elu tulevases.

Kristlus teeb seda usulis-moraalsete väärtuste alal: lootuses pärast surmasele jumalariigile harjutab ta isiku vaimset üleolekut oma mugavusihadest, kasvatab sotsiaalset abivalmidust, halastust, inimese- ja Jumala-armastust üle

kõige. Ja sellise sisemise kasvamisega seotud pingutus ja kannatus on tõelisele usklikule ühtlasi suurim õnn ja ta tunneb, et selle „tasu“ ei tarvitsegi tulla alles pärast surma, vaid on ka juba käes, et „taevariik on iga päev teie juures“.

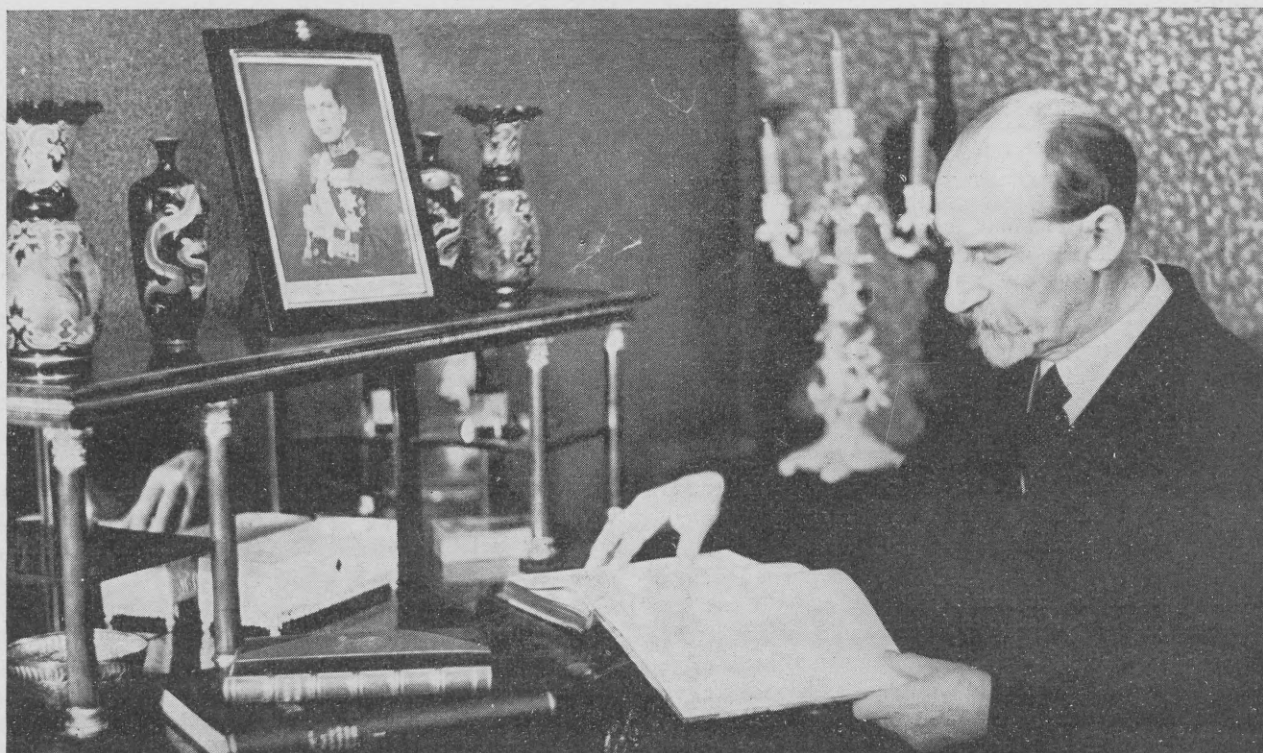
Sotsialism-kommunism on lähtunud küll materialistlik-utilitaarselt aluselt, aga niipea kui ta asub oma eesmärkide (ühisomandusliku eksploatatsioonivaba korra) teostamisele, on ta sunnitud samuti väga palju piirama kõigi oma kodanikkude tarvitust, mitte ainult seniste eksploateerivate klasside oma. Aga usk, et see on vajalik suurema eesmärgi jaoks, annab julgust ja õnne tõelisele sotsialistlikule võitlejale ega lase tal kõrgelt hinnata „väikekodanlikke“ mugavusihaseid.

Rahvussotsialism jätab küll „väikekodanlasele“ tema isikliku varanduse ja majapidamise, aga pressib nii temast kui muistki klassidest välja kõik võimalikud mahlad, et neid rakendada oma riigi ja tõu sõjalise võimu ja vägevuse väljaarendamiseks. Kaasa elades selle vägevuse kasvuga, kaasa uhkeldades oma suurtükkide rohkusega on õigeusklik rahvussotsialist õnnis ka ilma võita.

See ühine joon teeb üksteise sarnaseks kõik praegu nii teravas võitluses olevad usud ja maailmavaated, seletab (muidugi koos teiste teguritega) nende kestvust ja lõõgijõudu. Ainult demokraatial näikse olevat kaotsi läinud see enesekindlus, lahtunud see usuline „hullus“, mis nii sageli varem on viinud tedagi barrikaadidele. See on ta nõrkuse põhjus välises võitluses, see aga võib-olla on ka tema tõeline nõrkus saladusliku elujumala silme ees. Toosinane on harjunud arenema surma ja katastroofide kaudu, vähe- matki hoolimata ühe või tuhande üksikisiku valust ja surmast. „Kõik on hea, mis sütitab, eksalteerib elu,“ meenub ikka jälle Rolland. „On ainult üks vaenlane, see on nautiskelev egoism, mis kuivatab ja rüvetab elu allikaid.“ Ja demokraatiagi saab uuesti elujõuliseks alles siis, kui ka tema iga liige on uuesti kontaktis selle ennastunustama-paneva „püha hullusega“. Demokraatia saab jälle tugevaks ja ründavaks alles siis, kui ta muutub uuesti usuks.

Ilma isikut-ületava ohvrimeelsuseta ei looda midagi ega kaitsa midagi. Kui demokraatiale see tõde enam pole küllalt elav, üks ole siis otse vajalik, et väljaspoolne torm või „Jumala vits“ ta jälle üles kihutab tema mugavast rahust, teda sunnib vaevarikkale uuestisünnile?

Muidugi, keegi meist ei taha välja aetud saada meie isikliku mugavuse paradiisist, me „lihalik mina“ ohkab ja hädaldab. Aga kui me siiski kuskil oma kõrgemas olemises tunneme, et sel hädalgi on „mõte“, et see aitab meid meie võitluses oma ürgse põhipahega, meie elulaiskusega? Kas siis midagi ei naerata meis, ka seal, kus meid kihutab nälgi ja valu.



Jaan Tõnisson koduses vaikuses. Vasakul Rootsi kroonprints Gustav Adolfi pilt

Hinto contax-foto

Mahtra sõda — meie Vabadussõja kauge eellahing

Kui poola talupoeg vabastati juba 1812. aastal, siis oli see saatuslikuks tähiseks teistelegi Venemaa piiriäärsetele rahvastele. Mõni aasta hiljem leiabki aset Läänemere rannikul asuvate rahvaste vabastamine ja sellele järgneb nende rahvaste emantsipatsioon — vaatamata kõikidele raskustele. Tõsi, meie ühiskondliku mõtte tõusval kevadkoidikul — ver sacrum — estofiilid Kristjan Jaak Peterson, dr. Faehlmann ja dr. Kreutzwald ei tegele vahenditult rahva sotsiaalsete probleemidega, kuigi näit. neid jättis külmaks ja ükskõikseks vanabalti saksameelne härraskirik. Aga ometi olid sotsiaalsed küsimused just neljakümnendates ja viiekümnendates aastates eriti teravad ja neist arenesid kord Lõuna-Eestis, kord Põhja-Eestis pärtlipäevalised, rasked ja verised kokkupõrked.

Peale Krimmi sõda (1854—1856), kus Venemaa sai lüüa ja oli sunnitud vastu võtma häbistavad rahutingimused, arutati elavalt tolleaegses vene avalikkuses lüüasaamise põhjusi. Tõusis päevakorda venegi talupoegade vabastamine ja sellele hakati tegema eeltõid. 1856. a. anti ka Eestimaa talupoegadele uus „talurahva-seadus“, millega eraldati mõisamaa maksualusest talumaast. Ühtlasi normeeriti teorenti, kuigi raharent jäi teatavasti normeerimata. Nii algas teorendi süsteemi lammutamine Eestimaal 1856. a. ja Liivimaal 1860. a. talurahvaseaduse maksmapanemisega. Aga teorendi normeerimised hakkasid maksuma ainult neis Eestimaa mõisades, kus oli läbi

viidud maade kruntimine. Kuna maade kruntimine oli aga läbi viidud ebauhtlaselt, siis oli ka 1856. a. talurahvaseaduse maksmahakkamine Eestimaal nii ajalt kui ruumilt äärmiselt ebauhtlane.

Üksi juba seegi asjaolu sünnitas palju segadust ja arusaamatusi talupoegade keskel. Ja just siit ongi päritud Põhja-Eesti talupoegade tolleaegsed rahutused ja käärinised, nagu Mahtra sõda, mis oli Eduard Vilde samanimelise romaani sisuliseks aineks.

Nagu teada, oli käärinisi 1858. a., see on 80 aastat tagasi, terves reas Põhja-Eesti valdades, nagu Hageris, Kosel, Vaivaras, Anijas ja mujal. Kuna mõisnikud tõid rahutuste mahasurumiseks valdadesse kasakaid ja Vene sõjavägesid, siis ei lasknud end oodata ka verised kokkupõrked talupoegade ja sõjaväe vahel.

Raskemaid kokkupõrkeid juhtus Mahtras. Nimelt otustas osa Mahtra talupoegi, eksiteele viidud 1856. a. seadusest, mitte minna mõisa abitegudele. Haagikohtunik kutsus tõrkujad välja, viimased aga, kartes karistusi, jäid tulemata haagikohtuniku juurde. Siis tuli haagikohtunik koos 50 soldatiga Mahtrasse, kuid tõrkujad olid pääsenud soldateid nähes õigeaegselt pagema. Nii kutsuti 2. juuniks 1858. a. tõrkujad uuesti mõisa, kuhu nad ka ilmusid, aga nüüd juba mitte üksi need, kes seisid tõrkujate nimekirjas, vaid umbes 1000-mehelises salgas. Abimehi ja kaitsjaid oli Mahtrasse ilmunud isegi naaberkihelkondadest.

Selle tohutu rahvahulga ja sõdurite vahel hargnes kokkupõrge, kusjuures sai kannatada üks sõjaväe kapten. Kaptenile kallaletungija lasti samas kohapeal maha. Kuid nüüd tungisid talupojad sõduritele kallale, kes olid sunnitud taganema — põgenedes, kuhu keegi jaksas. Verise kokkupõrke tagajärjel langes 7 talupoega ja sai haavata 17, kuna vastaspoolel sai surma üks ohvitser ja haavata 13 sõdurit.

Kuid sellega ei olnud küsimus lõpetatud. Mahtra rahutused suruti maha uute sõjavägede kohaletoomisega. Talupoegade üle mõisteti pärtlipäevalist sõjakohut, kusjuures 65-st kaebelusest mõisteti surma 60 talupoega. See kohtuotsus kinnitati keisri poolt pehmentatud kujul ja surmamine muudeti ihunuhtluseks. Paljud talupoegadest mõisteti sunnitööle ja saadeti „mässamise ja vastuhakkamise“ pärast maalt välja — Siberisse.

Mahtra sõda lahutab meie Vabadussõjast 60-aastane ajavahemik. Samuti nagu meie Vabadussõjas, nii oli ka Mahtra sõjas eestlaste vastu kaks organiseeritud jõudu: balti-saksa võimukandjad ja neid toetav Vene sõduritääk. Ja kui Mahtra heitluses oli palju puhtpartisanisõjalist, siis peab tähendama, et just see tunnus ise loomustab ka meie Vabadussõda.

Kuna Mahtra sõjas domineeris, nagu eespool nägime, sotsiaalne tagapõhi, siis ei saa eitada meiegi Vabadussõjas, eriti Võnnu-Riia sõjalises episoodis sedasama domineerivat sotsiaalset põhitooni. Ei ole kahtlust, et üksiku vahejuhtumina kandis Mahtra sõda kõiki kodusõja — *la guerre civile* — tunnuseid. Aga teiselt poolt ei saa kinnitamata jätta, et meie Vabadussõdagi oli tolleaegse Venemaa vaatekohalt — ainult kodusõda. Siin on määrava tähendusega lähtekoht, millelt vaadelda kõne all olevaid küsimusi.

Nii on ilmne, et meie Vabadussõja lahingumeeoludes leidsid alateadlikult elustamist ununud minevikumälestused möödunud Pühajärve ja Mahtra rahvuslikest sõdadest. Meie Vabadussõda oli psühholoogiliselt vaatekohalt oma suurelt jaolt nende ajalooliste stiimulite üldrahvuslik

ja jõuline rakendus. Ning tundub, et nii nagu ei saa üksikult keegi sõduriks ilma meelekindluse ja ka käerammu kasvamiseta ja kasvatamiseta, nii on ka lugu rahvaga. Nii tuleb ka meie rahva ajaloos võtta Mahtra sõda kui eellahingut veel meie hiljutisele Vabadussõjale.

Ja nii tõuseb umbusaldus ja kahtlus selle vastu, kui meie rahva hilisajalugu on tahetud ette kujutada mingi „laulupidude ja peokõnede“ triviaalse ajalooa. See juhkamlik vaade meie rahva ajaloole on kahjuks sama levinud kui ekslik. On päris ilmne, et J. V. Jannseni poolt heas usus algatatud laulupeod oma kirikulauludega balti-saksa repertuaarist, peokõnedega, mida sageli ette kandsid sakslastest kirikuõpetajad, oma „jumal keisrit kaitse sa“ lauluga pasunakoorige ja rahvale — kõik see ainult summutas meie rahva õigustatud püüdeid ja põhjendatud nõudmisi, olles neile mitte hälliks, vaid pigemini suigutavaks hauaks. Igatahes on ilmne, et ajalugu ei tunne ainustki rahvast, kes oleks katki „laulnud“ oma ahelad, ja meil ei ole erilist põhjust seda arvata ka eesti rahva kohta. Üks asi on — rahva lustimeelsed kokkutulemised lauludega ja lippudega, neid on olnud ja neid tuleb veelgi, ja teine on — rahva sotsiaalsed ja poliitilised nõudmised, mis kajastuvad rahva ühiskondliku mõtte arenguloos. Meie ajaloo esimeseks ülesandeks oleks — vabastada teda kõstriite ja salmilauljate poolt loodud väljamõeldustest.

Ükski rahvas ei ole sõdinud oma Vabadussõda ilma ajalooliste eellahinguteta. Ja kuigi need eellahingud võisid lõppeda kaotustega, siis ei lõppenud ka meie Vabadussõjas lahingud igakord võiduga. Nii tohiks mõelda, et Mahtra ja Vabadussõja langenute varjud kohtuvad Toonelas igivanade sõpradena, kes on võidelnud ühist rahvuslikku võitlust. Aga et võitlus on olnud üks, seda teame, kuna võitlevad pooledki on olnud ühed ja samad. Mahtra sõjale kui meie Vabadussõja eellahingule tuleks pühendada meie ajaloos rohkem tähelepanu kui senini.

M. P.

Masside vaatlus

Teame kõik, missuguse pinge all elas kogu maailm, jälgides Tšehhoslovakkia saatust. Teame ka, et rahva laiadel hulkadel oli raske orienteeruda kiiresti üksteisele järgnevate sündmuste rägastikus. Selles segaduses oli peamiseks tuntud tõsiasi, et liikusid paljude maade peaministrid ja diplomaadid. Tabavalt ütles Bernard Shaw, et kõik, mis ta teadvat rahvusvahelisest seisukorrast, olevat loetlematud üksikasjad silmapaistvate härrade minekust ja tulekust, sellepärast ei olevat ta enam Shaw, vaid Bradshaw (Bdashaw — laialt tarvitatud reisijuht).

Rahvahulgad janunevad tõe järele. Mees tänavalt, harilik inimene, tunneb, et ta kobab pimeduses. Raamatud on kallid ja mitte alati käepärast, ka on nad kirjutatud raskes keeles. Pärast pingutatavat tööpäeva ei jää sagedasti üle ei aega ega jõudu minna õhtukooli, või kuulata loenguid võõrast ideedevallast. Kuid teadmisi on vaja, — sest oleme suure ja keerulise ratta hambad, mis võib osutada põrgumasinaks ja mis meid võib kiskuda tükkideks.

Mõned arvavad, et tõsiasi võib tunda ainult käputäis inimesi, kelle ülesandeks on juhtida miljoneid. Nõnda miljonite ülesandeks on magada, süüa, töötada, sugu edasi anda ja, kui aega jätkub, end lõbustada. Tõuseb küsimus: kas praegusel ajal need miljonid magavad küllalt, söövad küllalt, sünnitavad küllalt ja lõbutsevad vastavalt oma nõuetele? Ka kõige optimistlikum ei julge seda jaatada. Kui aga see teadja käputäis midagi ei suuda teha olukorra parandamiseks, siis jõuab kätte silmapilk, kus pettunud harilik naine või mees tänavalt hakkab mõtlema, kas ta ise ei saa midagi teha, mis aitaks.

On tarvis teada, mida mõtlevad ja teevad rahvahulgad praeguse aja hirmuäratavate sündmuste varjul. Peame korjama andmeid harilikku inimeste igapäevase elu kohta ja neid avaldama. Peab uurima meie oma igapäevast elu sama tõsidusega, nagu uuritakse näit. metsrahvaste harjumusi või neurootikuid.

Ülaltoodud mõtted põhinevad Inglismaa oludel. Seal ongi



Hiljuti 75-aastaseks saanud helilooja Miina Härma on suur lillede sõber

ellu kutsutud uus, järjest paisuv organisatsioon „Mass-Observation — masside vaatlus.“*) Rahvahulkade igapäevase elu vaatlused peavad teed näitama ummikust, peavad aitama üle kuristikust teadja vähemuse ja puudulikkude teadmistega rahvahulkade vahel.

Mass-Observation'il on praegu ligi 2000 vaatlejat. Igaüks võib olla vabatahtlik kaastööline, erilist ettevalmistust ei nõuta. Londonis, Worktown'is ja Blackpool'is on keskkohad vilunud sotsioloogidel, kes läbi töötavad ja korraldavad saadud andmeid. Organisatsioon töötab juba teist aastat ja ta täieneb järjest. Andmed avaldatakse trükis.

Kultuuri säilitamise seisukohast on eriti silmatorkav lünk teaduse ja rahva vahel. Inimene võiks rahuldada kõiki tarbeid, võiks olla õnnelik ja vaba. Tehniliselt võimaldab seda teadus, kuid see ootab alles veel rakendamist ühiskonna elus. Vähesed leiutavad, miljonite heaolu võiks tõusta. Kuid leiutised rändavad nende kätte, kellele huvides on sellest kas ainelist kasu saada või varustuda jõuliste relvadega teiste hävitamiseks. Osa häda seisab selles, et teadlased oma „puhta“ teaduse õhuvaeses ruumis on kunstlikult eraldatud eluprobleemidest. Selle tagajärg on, et harilik naine ja mees tänavalt ei näe teaduses oma vägevamat sõpra, vaid ainult uut jõudu kurnamiseks, millest ta vähe või mitte midagi ei tea. Hä-

*) Vaata: Britain by Mass-Observation by Charles Madge and Tom Harrison.

daoht on suur, et rahvas pettub teaduses, nagu ta on pettunud poliitikas, usus jne.

Mass-Observation'i andmete korjajad esitasid järgmisi küsimusi: „Kas olete huvitatud teadusest, mis teie sellest mõtlete? Kas loete teaduslikke raamatuid?“ Vaatlejad ajasid sõbralikult juttu külastatavatega, kes kõik kuulusid madalapalgaliste gruppi. Vastused on hämmastavad. 9% oli täiesti vaenuline teaduse vastu, 13% pooldas kindlasti teadust, 39% olid ükskõiksed. 1/3 naistest, 1/6 meestest ütles, et nad säärastest asjadest aru ei saa. Kahjuks ei luba ruum pikemalt peatuda nende vastuste juures. Näit, ainult järgmine: Olen kõike jälginud lehtede kaudu, ei huvita mind, välja arvatud, kui nad midagi teevad meietalolisele. Nad räägivad sellest, mida peaksime sööma, miks nad ei hoolitse selle eest, et see oleks kättesaadav...

Iga aktuaalne küsimus köidab Mass-Observation'i tähelepanu. Ühiskonnas on kaks tulipunkti. Üks on lihtinimese harilik tulipunkt, mis keskendub kodu ja perekonna, töö ja palga ümber. Teine on poliitiline tulipunkt, mis keskendub valitsuse, poliitika ja diplomaatia ümber. Mis sünnib poliitilisel alal, mõjustab kodu ja tööala; samuti mõjustab rahvas omalt poolt poliitilist arengut. Kuid mõlema vahel on kuristik, mis puutub arusaamise, teadustesse ja huvisse. See kuristik on meie kultuuri suuremaid probleeme, see on tõsisem hädaoht demokraatialle.

Kriisiaegadel on avalik arvamine tähtsaks teguriks. Kuid missugune on see tõeline avalik arvamine? Mass-Observation jälgib avalikku arvamist päevast päeva. Ajalehtede üks-teisele vastukäivad sõnumid tekitavad teatavat fatalismi ja apaatiat, kuid sõda on elu ja surma küsimus ja rahvas mõtleb kaasa. Mida hullemaks lugu muutub Tšehhi kriisi aegu, mida lähemale tuleb hädaoht, seda vajalikumaks osutub püstitada psühholoogilist kaitsetõket, et oma igapäevast elu edasi elada. Nad on sunnitud lootma kõige paremat. Ülihuvitav, kuidas rahva arvamine muutub, pro-Chamberlain, anti-Chamberlain, mis kõik kajastub jutuaajamistes rahvaga. Kindel on, et poliitilises olukorras mitteteadlikud on muutlikumad kui teadlikud. Tulevane ajalookirjutaja eksib kindlasti, kui ta ajakirjanduse andmetele toetub, tegelikud vaatlused ja tõeline analüüs annavad sootuks teisi tulemusi, rahvas ei seisa igatahes Müncheni taga.

Inglismaa loeb põhjanevaks iga üksiku õiguseks ütelda, mida ta mõtleb, vähemalt mõelda, mida ta mõtleb. „Vabadus“ (Liberty) asetab kodu esimesele kohale. Aga midagi on viltu tänapäeval. Teadus on muutnud majanduslikke tingimusi, kuid, välja arvatud töö, on kõik jäänud niisuguseks, nagu see oli enne. Näit. kirik, poliitika, kunst, teater jne.

On hädatarvilik teada, mida rahvas nõuab, mida ta saab, mida ta mitte ei saa ja mida rahvast saaks nõudma panna.

Mass-Observation sai tõuget asjaolust, et alatasa lobisetakse massidest ja vaieldakse abstraktselt, tehes otsuseid, mis puudutavad igaihe elu, ilma et keegi sellele mõtleks muretseda tõendusfaktide näol. Seda tahab uus liikumine. Ootame põnevusega selle liikumise edaspidiseid tulemusi.

M. Kurs-Olesk

Gustav Suits 55-aastane



Läinud aasta lõppkuudel olid mitmel meie avaliku elu tegelasel ühed või teised tähtpäevad, aga et „Tänapäev“ siis puhkas, ei olnud neid võimalik õigel ajal ära märkida. Teiste seas pühitses oma 55-ndat sünnipäeva vaikselt ja tagasihoidlikult novembri lõpul ka meie luule tunglakandja ja elutule ning tuulemaa laulik ja vabaduseaatleja Gustav Suits. Olgu nüüd tagantjärele öeldud paar tervitussõna temale kui eesti luule reformaatorile, luule õige missiooni rehistajale, luule luuleks tegijale. Seejuures ärge pangu vanameister pahaks, kui talle peamisteks tervitussõnadeks toome siin paari tema enda laulu sõnad, mis ikka ja ikka jälle väärivad uuestielustamist, olles surematud oma mõtte- ja tundesisis ning igavikulised oma elu- ja ilusäras.

Tõsta lipp!

Tõsta lipp! Las aja käänul
lehvib töotus tuulte väänul
üle mandri, üle vee:
tund on tulnud vannet vandu,
et ei iial enam andu
ikke alla rahvas see!

Tõsta lipp! Kesk vaenu rägu
kerki nagu unenägu,
Eesti oma trikoloor!
Vaata, vastu ristsõitjaid,
uusi maade, vete võitjaid
astub vägi, vapper, noor.

Tõsta lipp! Mis kaitsnud isad,
matnud muistsed sõjakisad,
näitku, täitku meie põlv:
omaks maa see saatus juba,
tööle määramiseks luba,
harijale nurmenõlv!

Tõsta lipp! Et teiste tuluks
merel siin ei elu kuluks,
oma plagu kannaks laev;
teist et rahvas see ei orjaks,
et ta ise tõuseks, korjaks,
mida oma loonud vaev.

Tõsta lipp! See lühendagu
lahukaugust, ühendagu
peremeheks kandimeest,
kaua võõrandatud hõimu,
pühendagu puhast lõimu
maa ja vabaduse eest.

Tõsta lipp! See vestku, vestku
töotusest, mis kestku, kestku
sinisega viirutatud.
Musta mulla põimuline,
lehvi, valge võimuline,
tormatud ja piiratud!

Painaja.

Päevast veel valutab pää.
Uneks ka õõ pole hää
kodumaal siin.
Rõõvitud nooruse usk,
Südamel imelik tusk,
painaja piin.

Hallide päevade töö
sulgemas sügiseõõ
nõiutud ring.

Pimedas vangis on maa,
painajast vabaks ei saa
uneski hing.

Pimedas vangis on maa,
legendik kuuvalgeta.
„Aidake mind“!
oleks kui kellegi häält
tuules seletand säält.
„Aidake mind“!

Tundub, kui tõstaks sääll kää
tapmiseks, mida ei näe,
põrgulik vaim.
Tundub kui hüüaks mu vend.
Aga ei anda saa end
appi mu aim.

Vabandagu luuletaja, et tervitussõnadeks on toodud just 1906. ja 1918. aasta meeleoludes loodud laulud. Jäägu edaspidigi luuletaja aja hääle ja helide tundehellaks ja mõttejulgeks helistajaks ning ärge vaikigu tema luulekannel iialgi.

J. Roos



Strobli karikatuur G. Suitsust

Soome vaim

Soome vaim ei evi palju moodseid tunnuseid. See vaim lõhnab millestki igipõlisest, mis teeb ta tugevaks ja kindlaks, nagu seda on Soome maa aluspõhi — graniitki. Soome kultuur on sammunud aegade jooksul juba iseenda teed. Seda märkab igaüks, kes pisutki võtnud vaevaks süveneda soome kunsti, kirjandusse ja üldse vaimuella. Meie, eestlased, hakkame praegu taga ajama oma rahvuslikku omapära, otsides mineviku kultuuri varasalvedest välja tolmukorraga kaetud väärtusi. Soomlased on siin käinud teist teed. Nad on kogu aeg säilitanud ja arendanud seda, mis minevikust olnud väärtuslikum.

Nõnda on aegade ja eluvoolude arenedes kujunenud vana ja uue kokkusulamise teel keskne ja aja ning rahva loomumane suund kõigil elualadel. Pole siis ime, kui soomlane ei kummardu palju moevoolude ees, tulgu need kas Roomast, Berliinist või Pariisist, käsitamaks poliitilisi või naiste kleidilõigetega seoses olevaid küsimusi.

Soome rahva loomus on alalhoidlikkus ning sitkus. Just nagu see on omane Soome karmile loodusele. Samal määral, võiks öelda, omab viimast omadust eestlanegi.

Põhjamaad on kõigi poliitiliste moevoolude kiuste jäänud truuks demokraatia põlisele olekule, millest mõnel



Pilte kolmelt juubelilt

Üsna lühikese aja jooksul möödusid kolmel Tartu silmapaistvalmal tegelisel lähtsad juubelid: Jaan Tõnissonil 70 a., Heinrich Koppelil 75 a. ja Miina Härmal 75 a. sünnipäev.

Pildidel: ülev. vasak. Miina Härma juubeliaktusel E. Naisüliõpilaste Seltsi liikmete keskel. Ülev. parem. dir. Karu loeb ette prof. Heinrich Koppelile au-aadressi. All vaade prof. Jaan Tõnissoni juubeliaktusele.

teisel maal kuuleb tegelikult vaid sõnu. Soome parlamendihoone, mille kohta kord kõneldi, et see pidanud oma kulukuse tõttu ajama riigi pankrotti, on Helsingis üks võimsamaid ehitisi. Ei saa uskuda, et sellist hoonet oleks võidud ehitada siis, kui poleks kogu rahval olnud usku ta tarbesse. Mulle on kiusatuseks üks soov, kujutada seda suurt kaljumäge, mis on jäetud puutumatuna parlamendihoone kõrvale, Soome demokraatia sümbolina. Ei ole väge, mis suudaks seda kaljumürakat üleöö maatasa teha, nagu ei ole väge ka soome hingelaadi muutmiseks.

Soome elus liikudes torkab igal pool silma lihtsus ja rahulikkus. Ma vaatasin suure imetusega, kuidas üks Soome politseinik juhtis liiklemist. Rahulikult, eksimata ning ilma ühtki suuremat või vähemat üleliigset žesti tegemata. Meie politsei korraldab liiklemist ka hästi, kuid ta tunnukse olevat tublisti esinduslikum. Juba meie politsei üsna silmatorkav munder mõjutab selleks. Soome politseiniku välimus on hoopis lihtsam.

Või võtame kaitseliidugi. Meil on kaitseliidu munder väga kirev. Soome kaitsevaelased ja kaitseliitlased oma hallis näivad meie omadega võrreldes rohkem „argipäevaülikonnas“.

Ma ei tea, kuivõrra munder sisuliselt selle kandja teguviise ja olemust mõjutab, tahaksin aga väita, et soomlasele meie munder looks ebakõla tema isiku ja rahva va-

hele. Sest soomlane ei ole suur etiketiarmastaja, samuti kui soome daamid ei oska õieti käsitada moežurnaali. Sellega ma tahan öelda jällegi, et peaasi ei ole mitte vorm, vaid sisu, ühtlus ning ühtekuuluvus.

Rahvusliku asja eest on väljas soomlased nagu üks mees. Ei oleks muidu võinud soome sport tõusta suurtestki rahvastest ette, kerkida võimas staadion juba ammugi enne olümpiamänge, jne. Soome vaim tunneb ja dikteerib oma kohused vahet tegemata suure ja väikese vormikandja või tööpluuis rahvaliikme vahel. Meil otsitakse sageli eskujusid. Ja mitte harva pole „unustatud“ vaadata üle lahe. Peale selle, et tahame vastastikku silla otsad kinnitada mõlemale poole Soome lahte, võiksime senisest rohkem vaadata tõeliselt ka üksteise hingesusisusse ning elusuundadesse. „Noorem vend“ võib õppida vanemalt ja vastupidi, ilma et see vähendaks kummagi autoriteeti.

Põhjamaade viimane kultuurinädal peeti Eestis. See on väga iseloomustav. Kas see ei lähenda, et olemas astumas teed, mis omane põhjariikidele? Vaevalt, et kusagilt lõunast, läänest või idast meile paistaks meelitavamaid ideale. Sest meie veri on juba niisugune raske, mis ei lähe ringkäiku läbi „küirelt surevate“ südameklappide.

V. Kaljumäe



I. UTKIN

LAUL TAPET KOMISSARIST

Õige vähe maad Tambovist
küla juures põrund kuul
tabas, suunat kurjast soovist,
komissari lehekuul.

Tema langes,
tema langes.
Elu kaua kestis tas,
äkki nägu vaevas ranges
kellelegi naeratas.

Surres siiski jõudu leidis
sõnada:
— „See pole pett...
Pildi kinkis... neidis
nimega Eliisabet!

Punalõngaline rinnal
kott... sees... Päästke lahti rüüd!
Poisid, kirjutage sinna,
et mind
elus pole nüüd:
et just vähe maad Tambovist
küla juures põrund kuul
tabas, suunat kurjast soovist,
komissari lehekuul.“

Saateks
kõnet küll ei peetud.
Tummalt kangelast
matsime... Vaid tuuled teetud
nagu hällitasid last.

Õöl ent sähvatas veel tuli:
mure jättis meid;
igäühel
meelde tuli
tema armsam neid.

Ainsam, sõjaretkel
nagu kõikjal

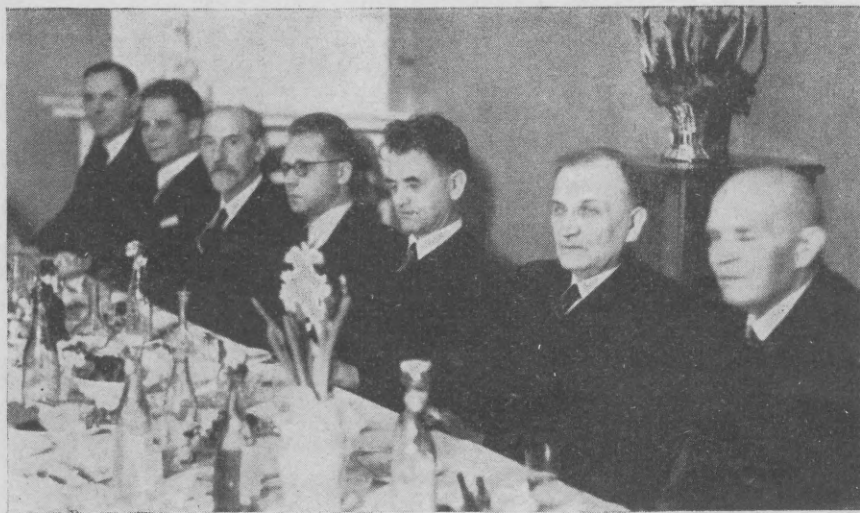
lembeootel meel,
Elu — arm:
ka surmahetkel
meenutan sind veel!

Tõlkinud
Jüri Šumakov

Kaks talvepilti tänavusest Otepääst

Hinto contax-fotod





Jaان Roos on üks neid tulihingelisi, kes juba Eesti Aleksandri Linnakoolist alates on põlenud demokraatlike ideede lõomas, kes on demokraatiaga üheks mõisteks sulatanud rahvuslikkuse ideed, milliste eest ta alati siiralt, sirgjooneliselt ja paindumatult on võidelnud, vaatamata sellele, kas tema isikliku elu hüved sest kahjustada saavad või mitte. Ta on energiliselt aidanud ehitada eesti kultuurikoda ja innukalt kaasa rühkinud pea kõigis tähtsamais rahvuslikes üritustes Jätkugu tal jõudu ja raugematul indu rahvuslikul demokratiseerimisel veel paljudeks aastaks tema eluea sajandi teisel poolel.

Nurgake Jaan Roosi 50 a. juubeli koosviibimisest. Paremalt kolmas — juubilar

Humanitaarteaduste tähtsusest tänapäevale

Nüüdisaega on sageli iseloomustatud loodusteaduste ja tehnika võidukäigu ajastuna. Tõepoolest see iseloomustus ka ongi suuresti tõtt tabav. Väheste aastakümnete jooksul on mainitud alade peadpöörivalt kiire areng muutnud maailma palet kohati tundmatuseks. Ja iga uus päev toob teateid uutest leiutistest ning avastustest, milledele ei näigi tulevat lõppu. Vallutada loodust ning õppida tundma loodusjõudude aheldamise ja kasutamise kunsti on inimesele juba ürgseist aegadest olnud ahvatlevamaid eesmärke.

Kuni hiljutise ajani oldi meil Eestis tehniliste erialade arendamise suhtes üsna tagasihoidlik. Nüüd aga on olukord seepoolest sootuks muutunud. Rääkimata mitmesugustest eraldi tehniliste alade viljelemiseks ellukutsutud asutistest, on meil nüüd jõutud koguni nõnda kaugele, et Tallinnas töötab eri ülikool puht-tehniliste ainete õpetamiseks. Ühenduses sellega on märgata ka loodusteadusliku või tehnilise eriharidusega isikute osatähtsuse suurt tõusu meie hariduselu juhtimises. Näiteks olgu siin meenutatud, et Tartu Ülikooli rektor on taimeteadlane ja üks prorektoreid loomaarstiteadlane. Ka hiljuti loodud Teaduste Akadeemia president pole, nagu võiks arvata, pärit humanitaarteadlaste ringkondadest, vaid on arstiteadlane.

Kahtlemata on igal mõtlejal kodanikul heameel sellest, et tehnilistele erialadele meie hariduse üldises korralduses on antud seisukoht, mida need väärivad. Ei saaks ju normaalseks pidada, et meie oma noorsugu kõrgema tehnilise hariduse omandamiseks peaksime välismaale saatma, kuna viimane vaid õppejõudude teadmiste täiendamiseks ja silmaringi laiendamiseks kohane on. Pealegi on meil, ühenduses tööstuse osatähtsuse kasvamisega, vajadus tehniliste teadmistega varustatud tööjõudude järele märksa suurenenud.

Kuid seejuures äratav teatud kartust asjaolu, et meil humanitaarteaduste alasid, s. o. niisuguseid, mis uurivad inimese ja ühiskonna vaimseid avaldusi ja omadusi, ähvardab üleliiga tugev tagaplaanile surumine. Juba näiteks selguski Teaduste Akadeemia poolt avalikkusele teatavaks

tehtud tegevuse-sihtjoontest, et see kõrge asutis, vähemalt esialgu, pole endale püstitanud õieti ühtki humanitaarset sihti.

Kartuseks on põhjust aga juba üksnes sellegi tõttu, et humanitaarteaduste alal teotsemisel puuduvad igasugused konkreetset tulemusel, mõistes konkreetsest kõige igapäevases mõttes. Seepärast tundub, nagu ei oleks humanitaarteadlase töö üldse loov töö. Vähemasti ei ole loomingu siin silmaga nähtav ega käega kombatav. Meil on võimatu näidata näiteks sotsioloogi, õigusteadlase või filosoofi töö tulemusi reaalsete tarbeesemete hulgas. Tehnik aga ehitab maju, kaevandusi ja masinaid, liiklemisvahendeid ja jõujaamu. Tema looming on hoopis ilmsem, hõlpsasti tajutav ja seepärast ka igale usutatavam.

Ometi on humanitaarteaduste arendamisel ja õpetamisel ühiskonna heaolu võimaldamise ja kindlustamise seisukohalt otse määratu suur tähtsus. Sest oskusel loodust valitseda ka kõige täiuslikuma tehnika abil oleks väga vähe väärtust, kui me seejuures unustaksime õppida üha paremini valitsema iseennast.

Selleks et valitseda iseennast ja olla suuremal või vähemal määral kaastegev ka ühiskondliku arengu kujundamises, on endastki mõista tarvilik, et nii enese kui ühiskonna mitmekesiste omadustega oldaks küllaldaselt tuttav. Seda aga saavad meile võimaldada üksnes humanitaarteadused.

Võiks peaaegu ütelda, et humanitaarteaduste ja humanitaarse hariduse liiga madalalt hindamine on tänapäeva suurimaid ja valusamaid küsimusi, millest oleneb väga palju.

Tehniliste teadmiste poolest on tänapäeval juba ammugi nõnda kaugele jõutud, et nende teadmiste rakendamine teadmiste enestega enam sammu ei suuda pidada. Mõned aastad tagasi arvutasid ameerika insenerid, et tehnika tolleaegset taset arvesse võttes tarvitseks Ameerika Ühendriikide kodanik 25. kuni 45. eluaastani aastas vaid 660 tundi töötada, millega kogu rahvastikule kindlustatakse 10 korda kõrgem elatustase kui 1929. aastal. Samal ajal

Vaimu olümpiaad

R. Kangro-Pool soovib korraldada vaimu-olümpiaadi, kus tegelasteks oleksid kirjanikud, kunstnikud, näitlejad, õpetlased ja teised vaimuinimesed.

Vaimuinimeste olümpiaad saavutaks kindlasti suure menu, sest silmapaistvate võimetega mehi meil on.

Turnimise alal võiks esineda helilooja Mart Saar, kes sooritaks heliredelil tähelepanuväärivaid turnimistrikke.

Kuuli tõukaks kirjanik Mälk, kusjuures kuul poleks mitte metallikamakas, vaid kaalukas kera esimese sordi põlevkivist.

Kõrgust hüppaksid luuletajad Visnapuu ja Sütiste.

Raskesporti jõuliseimat ala — tõstmist — esitaks kujur Sannamees, kes suruks ühe käega üles rekordilise raskuse, mis koosneks poleeritud esindusbütidest.

Teivashüppe sooritaks teeneline näitleja Paul Pinna mängleva kergusega.

Maadluses võistleksid raskekaalu meistritiitli pärast romaani-

kirjanikud Hindrey ja Metsanurk. Maratoni jookseksid professorid Kaho ja Paldrock. Peale loeteldud ekstraklassimeeste on meil veel terve leegion vähemaid jõude, kes siiski suutelised on väärikalt kaasa lööma. Nii et — olümpiaad võib alata!



Mis see on?

Kui talvel võtame taas kätte tükikese jääd ja uurides vaatleme seda vastu valget, siis näeme jääpinnal õrnu udulainekesi. Jää sees näeme pihupisikesi õhumullikesi, millest tuleb, et jää on kergem kui vedel vesi. Toa ja näppude soojuses kõva jää sulab veeks ja tilgub mööda sõrmi maha. Varsti on sõrmedki kuivad ja vesi omas kolmainuses on meile nagu kadunud.

aga oli Ühendriikides miljoneid töötuid, kelledest tänini pole suudetud vabaneda, sest see pole enam tehniline, vaid ühiskondlik probleem.

Ühendriike peetakse eriti kõrge tehnilise tasemega maaks. Kuid ei saa alahinnata ka teiste tsiviliseeritud riikide vastavat taset. Kindlasti suudaksid ka nemad tõsta oma rahvastiku elatustaset mitmekordseks, kui küsimus seisneks ainult tehnikas.

Oleks seepärast küll andestamatu suunata praegusajal peatähelepanu loodusteaduste ja tehnika arendamisele ning soodustamisele, humanitaar-alade viljelemist seeläbi tagaplaanile tõrjudes. See eksitus oleks seda ohtlikum, et ta ei maksaks end ruttu kätte, vaid avaldaks mõju alles pikema aja järel ning nõuaks veelgi pikemat aega oma parandamiseks.

R. E.

Kui küsida suurtelt ja väikestelt lastelt, mis on vesi, siis saame mitmesuguseid vastuseid: vesi on jook; vesi on vedelik; vesi on vesi; vesi on, mis jookseb ja puhastab; vesi teeb märjaks, jne. Igauks vastab oma arusaamise kohaselt.

Kõige targem vastab, et vesi on kahe gaasi — vesiniku ja hapniku keemiline ühend. Selle seletusega peame rahulduma. Samad vastajad targutavad: kui nad vee kui kahe gaasi ühendi tagasi lahutavad vesinikuks ja hapnikuks, siis on vesi ilmast välja lülitatud ja teda teps ei ole enam.

Nii uurides ja puurides, loogiliselt mõeldes ja rääkides jõuame sinnani, kus võiksime kaotada ära vee, mis meie elule nii tarvilik ja mida maailmas nii mõõtmatuult palju — terved mered täis ja pilvedes peale selle.

Meil igal on korteris ahi, mis talvel köetult soojendab tuba. Ahjus küpsetatakse leiba ja kartuleid.

Kui küsida samalt publikult, mis on ahi, siis saame jälle huvitavaid vastuseid. Laps vastab kohe, et ahi on toariist, mis soojendab tuba. Kostab ka vastuseid: ahi on kütmise abinõu. Ahi on telliskivilasu nurgas. Ahi on rauast. Meil on petrooleumi-ahi plekist. Meil ei olegi ahju toas — on vaid keskküttetorud.

Pika rääkimise järel võime viimaks ütelda, et ahi on põlematust materjalist piiratud kütteruum. Nimelt r u u m.

Oleme kitsastes oludes ahju mahtu põlematust materjalist seintega piiranud väikeseks; nüüd laiutamise ajajärgul võime ahju ruumi suurejooneliselt laiendada nii suureks, et taevavõlv saab ahju laeks ja maapind ahju põrandaks, kus olude järgi küpseme ja külmume.



Põgus foto usuteadlaste konverentsilt

Praost Põld jutustab misjonitööst paganate keskel. Euroopale ei ole ju mingit mõtet tähelepanu pöörata: siin teevad misjonitööd granaadid ja pommid. Nende vastu ei aita jumalasõna. Soomre hoolitseb nooremate kolleegide leiva eest. See käib väga piibliga kokku: seal on öeldud, — inimene ei ela üksipäinis leivast, vaid igast sõnast, mis tuleb Jumala suust. Järelikult — leib on ikkagi esijoones. Mag. Aaslavale pandi pahaks, et ta tarvitas õpetajate kohta — tuusad. Selles suhtumises nähtub kogu meie kristlik tagasihoidlikkus: ei taheta olla väga enesehindav, tuus on ju kõigest võimalikust kõige parem. Grünberg hoiab end varjendi taga, tema parool on — koosolek kiniseks kuulutada. Keegi ei kuule, ei näe, mida teed. Arvesse võttes mustapesu pesemise võimalusi: oli tal õigus.

Seevastu Hiimets jälle soovitas pidada kontakti ajakirjandusega. See on täiesti ennasthävitav ettepanek; ajakirjandus on ju avalik hääl. Varik leidis, et leeriõpetust võetavat väga kergelt. Katekismuses olevat selgesti öeldud, et abielu lahutamise ärgu sündigu mitte liiga kergelt; aga mida me näeme! Härra Aarendi teiskordne tulemine jäi õhku rippuma, kuigi ta kuulutas õiget „Eesti ristiusku“. (Tähendab, on olemas — Läti ristiusk, Luksenburgi ristiusk, Andorra ristiusk, Brasiilia ristiusk, jne.). Tallmeister laulis oma „leibkantust“, — kirikumaksude sissenõudmises valitsegu kindlam kord. See on õigus — kõva käsi tõstab ka juba langenud prestiiži. Piiskop ise näeb, et niisuguse suure segaduse likvideerimiseks on ühest piiskopikepist vähe. Parem mitu lühikest kui üks pikk.

Sõnaliselt oleme sellega omad ahjud ära rääkinud: sest ruum ei ole midagi. Suur ruum ei ole midagi, ahi kui väike ruum ei ole ka midagi. Tähendab: suur 0 = väike 0.

Ega ma nullidest tahtnudki rääkida. Tahtsin ainult näidata, kuidas võime konkreetseid asju nullideks rääkida.

Mis on elamu, seda on kergem teada kui ütelda. Ürgelamu oli koobas ja urgas. Siis tekkis hütt, onn, maja, loss, palee. Pättide elamuks on paadialune. Kellel pole sedagi varju, sellele jäävad elamuks püksiräbalad, vilets vest ja kuuekaltsud resp. ülikond resp. riided, mille see vaene mees oma elu peab mööda saatma. Tähendab: riided on elamuks.

Sellega oleme suured majad ära rääkinud räbalateks.

Ju poisikesena oli mul raske vastata pastori ja koolimeistri küsimusele: Mis see on?

Need suured katekismuse peatükid ei tahtnud kuidagi mahtuda väikemehe kolpa. Ei suutnud aru saada lihtsast küsimusest: mis on igapäevane leib? Samas oli ju selge sõnaga vastatud, et igapäevane leib on kõik, mis ihu ülalpidamiseks tarvis läheb: söök, jook, riided, kingad, koda, maja — isegi naine ja lapsed, head sõbrad ja truud naabrid.

Järeldasin — oleme inimesesööjad! Leib ei ole leib.

Sain vanemaks ja targemaks ja taipasin, et sõnadega võime tõestada ja tõendada kõike, mida tahame. Võime sõnadega toita inimesi.

Kui küsime, mis on rahvas, siis võime ka elava rahva ära rääkida ja tõestada, et teda ei olegi. Näeme kaas-

aegses maailmas, kuidas demokraatiagi „ära räägitakse“, kuidas palju selgeid ja lihtsaid asju keeruliseks kõnel-dakse.

Millal ilmub moodsa elu jaoks katekismus, mis suudaks vastata ja seletada tänapäeval tekkivaid küsimusi?

Sinepi Siim

Epiigramme

Ingliseel

Kes nüüd vaidleb veel, kui valitseb Müncheni meel, et ingliskeel ei ole veider keel Kirja on pandud Chamberlaine, ent loetakse: vannun alla sõjajumala talle.

Kuldkäärid

Kuldkääridega lõigati linti... Kui palju peaks kuluma tinti kõigi nende pisiedevuste puhtakpesemiseks?...

A. Alle





Eesti kunsti järjekordne Euroopa-matk

Eesti kujurid ja kunstnikud: Laikmaa, Raud, Jansen, Sannamees, Mellik, Starkopf-Rea, Triik, Vabbe ja Aren sooritades ehtsat „Rooma sammu“, siirduvad kunstiparaadile Rooma.

Kristall ja hõbe

Tõestisündinud lugu

Meil on rahamehi. Neil on sünnipäevi. Neil on ka tengelpungadega sõpru. Need siis kingivad. Noh, see ju päris kiiduväärne. Võiks isegi lõpetada lihtüleminekuvormeliga. Aga siiski mitte!

Kord tengelpungadega sõbrad otsustasid sünnipäevaks kinkida eesti kunstniku kätetöö — raidkuju. Senini on meie majanduselu ja poliitikaetava tuusade tähtpäeviks tühjendatud kristalli- ja hõbeda-ärisid. Või kui on tahetud just kriipsutada alla kingisaaja kunstimeelt, siis on joostud jalad villi. Ühest vanaasjade kauplusest teise. Jahil mõne Nikolai või Wilhelmi kaasmaalasest kunstniku pildi järele. Olgu Aivazovski lainetav meri või Šiskini kõrbenud männimets. Ainult mitte mõne tuntud Jaani või Juhani poolt pintseldatud meri või mets. Ja muidugi, harvu erandeid on ka olnud. Aga selline kink pole saanud meie eliidi väimustuse osaliseks. Ja nüüd ometi viimaks: Astuti ühendusse ühe meie nimeka maalikunstnikuga. Too pidi aitama klaarida, mis sugusel meie paremal skulptoril leidsuks sobiv kink „laagris“. Nii umbes 400—500 kr. väärtusega.

Kärmelt jooksis maalikunstnik oma raidur-kollegide poole. Midagi ennekuulmatut on juhtunud! Eesti rahamehe kodu tahetakse ilustada eesti kunstitööga. Pealegi kalli tööga! Senine tavaline ostja on sihtkapitali-

valitsus, muuseumid, ametiasutised ja käputäis eraisikuid. Erandi muidugi moodustavad kollektionäärid-haid. Nemad muidugi haistavad läbi raha, et kord ka meie koorekihhis läheb hinda eesti kunstnik. Tuleb vaid oodata surmasõnumi ilmumist.

Selline teade elektriseeris skulptoreid. Kõik lubasid lahkelt korraldada oma kodu-ateljeedes näituse ja pakkuda valikuks oma parema. Taskusse trügiv 400—500 kr. pani isegi kõige uimasema boheemlase särtsuma! Ainult üks lõi käega ja lausus: aprillinali!

Sõprade kolmik pidi ilmuma järgmisel päeval valima ja ostma. Kõik skulptorid hellitasid südames soovi, et tema töö leiaks armu isandate silmis.

Toimuski rendez-vous härrade ja maalikunstniku vahel, kes neid pidi juhutama isiklikult raidurite punktesse. Kuid, tont, mis on juhtunud? Härrade eilsed rõõmsad näod on kuidagi mornid, pikaks veninud... Ja ilmelt näisid kuidagi piinlikud... Ja selguski. Tengelpungadega härrad olid vahepeal vähe juttu ajanud sünnipäevalapse lugupeetud prouaga. Telefoniga. Nad olid tahtnud teada, mis sugusest materjalist kingitav raidkuju võiks olla. Kas pronksist, marmorist või puust. Ja kas eelistatum oleks lamav või seisev figuur. Mees või naine. Ja kui loom, kas siis kala või

muidu neljajalgne. Kõik need olid küsimused, mis vajasid lahendust, et valmistada juubilarile täit rõõmu.

Proua oli olnud niisugustest järelepärimistest otse nõelatud: „Ah minu korterisse tahetakse paigutada eesti kunsti... ei, ei, ... see ei passi sugugi...“ Küll olid härrad katsunud võitnud häälel proua vastupanu murda: „Eesti kunstnikud esinevad alataa välismaa kunstialongides. Nende töid isegi müüakse seal; nende töid auhinnatakse...“ Ja viimaks nad olid koputanud rahvuslikule iseteadvusele, mida nad lootsid proual kui eestlasel olevat. Ja daam oli siis leebelt vastanud: „Ka mina armastan ja austan eesti kunstnikke... Kuid teie ju teate, et meie korterit ilustavad ainult välismaalaste tööd... Ärge pange pahaks, kui ütlen, et see kingitus tooks meie ruumidesse ainult disharmooniat... Saate ju isegi aru...“

Seepeale oli siis sõprade kolmik teinud telefonitorusse sügava kumarduse ja küsinud: „Mida sooviks siis teie lugupeetud abikaasa meeleldi näha oma sünnipäevakingi-laual?“ Kindlalt ja veenvalt oli järgnenud vastus: bowleserviis.

Ennekuulmatu juhtum oli peaaegu tõeks saamas.

H.

Kus on eesti kunstimuuseumid?

Hiljuti kõnetas nende ridade kirjutajat välismaalane, turist. Ta jutustas, et on Eesti igas sihis läbi reisinud ja näinud palju huvitavaid. Kuid ühte polevat ta siiski mitte leidnud, nimelt muuseumi, kus oleks võinud tutvuda eesti tänapäeva kunstiga.

„On teil sarnaseid asutisi üldse olemas?“ pöördus ta küsimusega minu poole.

Küsisin omakorda võõralt:

„Olete Teie Tallinnas ja Tartus käinud?“

„Olen, kuid eesti kunstimuuseumi ma neis linnades kahjuks ei leidnud,“ vastas ta.

„Kas käisite Tartus Raadi mõisas olevas Eesti Rahva Muuseumis, — seal leidub ka natuke eesti tänapäevasesest maalikunstist?“

Võõras naeratas pisut ja kõneles varjatud tagasihoidlikkusega:

„Jaa, teie rahvusliku kunsti muuseum Tartus on suurepärase, kuid see, mis seal on esitatud eesti tänapäevasesest maalikunstist, oli mulle pisut üllatuseks. Ma ei mõista, kuidas see osakond sinna ära on eksinud? Leidsin võrdlemisi väikese ruumi ebasobiva valgusega, mille seinad olid tihedalt kaetud mitut liiki maalidega, pilt pildis kinni, ja nii peaaegu põrandast laeni. Ruumi põrandapinda täitsid samuti mitut liiki skulptuurteosed, paigutatud niivõrd tihedalt üksteise kõrvale, et võimatu on neid vaadata. Ebasobiva ruumi valguse ja paigutuse tõttu oli mul võimatu seal väljapandud asju lähemalt näha. Ütelge, mispärast on eesti uuema kunsti osakond paigutatud just sinna ja pealegi nii ebasobivasse ruumi hunnikusse kokku? Või polegi teil eesti tänapäeva kunstist midagi rohkem esitada?“

Mul hakkas võõra ees äärmiselt piinlik ja häbi ning ma püüdsin asja kuidagi seletada. Kui ma nimetasin, et meie pole suutnud senini oma tänapäeva kunstile ehitada vastavaid ruume ja oleme sellepärast sunnitud olnud leidma kunsti jaoks siin või seal ajutist ulualust, naeratas seepeale võõras ja ütles:

„Aga Eestis on viimasel ajal ju üsna rohkesti ehitatud, pealegi õige suuri ja moodsaid hooneid. Miks olete jätnud sellejuures peavarjuta oma tänapäeva moodsa kunsti? Olen reisinud läbi palju riike ja esimene asi, mida kõikjal tahan külastada, on nimelt kunstimuuseumid, eriti uuema kunsti muuseumid, sest ühe rahva maalikunst, skulptuur ja graafika annavad kõige selgema ülevaate tema kultuursest tasapinnast ja maitsest.“

„Meil on uemat kujutatavat kunsti võimalik näha veel ka Tallinnas, seal on ta paigutatud eraldi ruumidesse,“ seletasin ma häbelikult võõrale edasi.

„Ah Tallinnas? Jah, seal ma käisin, kuid ütlege, ons need ruumid kellegi muuseumiruumid? See on ju harilik elumaja, kus samuti valgus on säärane, et ta ei võimalda neidki väheheid kunstiesemeid, mis sinna paigutatud, kuidagi rahuldavalt vaadelda. Mulle paistab, et tänapäeva kujutatav kunst ei ole Eestis kuigivõrd hinnatav ega lugupeetav, sest ega muidu ei paigutataks teda sinna, kus talle on kõige ebasobivam. Tallinnas on see „kunstimuuseum“ koguni niisuguses kohas, et võõral annab otsida, enne kui leiab üles,“ lõpetas võõras varjamata ironiaga.

Oleme kuulnud võõrastelt sääraseid kõnelusi juba ammu, on kurnud meie kunstimuuseumide puudumise pärast ka meie omad ärksamad inimesed, kuid see kõik on jäänud tänini hüüdjaks hääleks tühjas kõrves. Juba kakskümmend aastat seisab Eesti vabariik, selle aja kestel on suudetud püstitada palju suuri ja kapitaliseid ehitisi mitmesuguste asutiste ja ettevõtete jaoks. On püstitatud sadasid koolimaju, rahvamaju, pangahooneid jne., mis muidugi on kõik vajalikud, kuid ometi on miskipärast senini unustatud ehitada hooneid meie tänapäeva kunstile, meie uuema kunsti muuseumi, kas või meie suurematesse linnadesse, Tallinnasse ja Tartusse. Tõsi, midagi sellelaadist on Tallinnas kavatsusel juba ligi kümmekond aastat, kuid siiaajani pole sealgi projektidest kaugele jõutud, hoolimata sellest, et aja jooksul on suudetud isegi vastav ehituskapital koguda. Aast-aastalt on Tallinna kunstimuuseumi ehitamist edasi lükatud, ja millal ta teoks saab, ei tea praegu keegi. Meie omad kunsti ja kultuuri sõbrad, veel enam võõrad huvireisijad ei jõua küllalt imestada, miks valitseb meil säärane tuimus ja ükskõiksus kunstimuuseumide suhtes, millised asutised teiste kultuurrahvaste juures on au sees ja esmajärgulise kultuurilise tähtsusega. Murtakse pead selle üle, kuidas representeerida võõrastele meie kultuurilisi saavutisi, kuid kellegi mõõduandvais ringkonnis ei näi taipu olevat, millist kultuurilist propagandat võiks edendada meie tänapäeva maalikunst, skulptuur ja graafika! Samal ajal kui teistes maades püütakse kõik teha selleks, et seda kultuuriala kõige paremini ja kõige esinudlikumalt esitada, peab ta meil leppima vaeslapse osaga. Jääb küsida ja veelkord küsida: kui kaua säärane olukord peab kestma?

Hiljuti läbis ajalehti teade, et Tartus on kavatsusel asutada uuema kunsti muuseum. Oli ka seletatud, kes seda asutavad ja kuidas seda mõeldakse teha. Nimelt pidavat algatus tulema Kunstiühingu „Pallase“ ringkonnist, kes tahtvat selleks hankida vajalist kapitali ja vastavaid ruume. Väga teretunud kavatsus ja jääb soovida selle head kordaminekut! Selle juurde olgu aga märgitud, et selline kavatsus pole Tartus uus. Nende ridade kirjutaja mäletab, et umbes kümme aastat tagasi tegid Tartu kunstisõbrad katset asutada Tartusse uuema kunsti muuseum. Ligi paarkümmend isikut mitmesuguste kultuurasutiste esitajana tuli kokku, kus küsimust mitmekülgsest kaaluti ning üksmeelsele otsusele jõuti, et uuema kunsti muuseum on Tartusse hädavajalik ja selle asutamiseks tuleb viibimata alata tööd. Valiti komisjon, kes pidi kõigepealt eeltoid tegema sobivate ruumide ja vajalise asutuskapitali leidmiseks. Komisjon tuli kokku Tartu linna koolivalitsuse ruumidesse Gildi tänavas. Tol ajal oli koolivalitsuse juhatajaks hra V. Tamman, kes ise kuulus ka komisjoni linnavalitsuse esindajana ning kes suhtus kavatsusse väga vastutulelikult: ta kinnitas koguni, et linnavalitsus omalt poolt on valmis kuskil südalinnas hankima vastavaid ruume ja võtma enda kanda esialgsed muuseumi ülalpidamise kulud. Kunstiühingu „Pallase“ esindajana võtsid komisjoni koosolekust osa hr. R. Paris ja nende ridade kirjutaja. Asuti küsimuse arutamisele, kus juba alguses tekkisid teravad vaidlused selle üle, missuguseid kunstiteoseid kavatsetakse muuseumi paigutada. Kuna ühele osale koosolijast oli päevselge, milliseilmeline uus muuseum peab olema, ei tahtnud teine osa — ja kahjuks enamik — sellest midagi kuulda, vaid hakkas seletama, et kõigepealt tuleb loodavasse muuseumi paigutada eesti kunst 13.—18. sajandini, — ainult see olevat väärtuslik ja kestev, muu üle võidavat kahelda. Seejuures toonitasid seletajad veel, et vana eesti kunsti kõrval tuleks kõigepealt hankida kavatsesavas muuseumi O. Hoffmanni, Carl Maybachi ja teiste „eestlaste“ kunstiteoseid. Üks komisjoni liige, nimelt Alfred Vaga — keda miskipärast nimetatakse ka kunstiajaloolaseks — raius kui tuld selle poolt, et toodagu ometigi kavatsesavas muuseumi kõik need vanad kirikute altarid, mis nüüd pidavat vedelema kusagil keldrites, ning keegi teine komisjoni liige — vist üks arheoloog, nime olen unustanud — raius omalt poolt juurde, et hädavajalik on koguda uude muuseumi need arheoloogilised esemed, mis kuidagi Tartuga on ühenduses. Ühe sõnaga — enamik koosolijast soovis uude muuseumi paigutada kõike



muud, aga mitte eesti uuemat kunsti, millele lubati aset vast siis, kui ruumi jätkub...

Ei aidanud seletused, et selliste esemete jaoks ei ole uus muuseum kavatsatud, enamik „kunstiteadlasi“ jäi jonnakalt oma soovide juurde. Seepärast teatas linna koolivalitsuse juhataja hr. Tamman õigustatult, et tema enam ei saa midagi aru, mis siin tahetakse: üldkoosolek soovis näha eesti uuema kunsti muuseumi, aga nüüd tuleb komisjoni enamik ja seletab hoopis midagi muud. Sarnases olukorras ei jää midagi muud üle kui koosolek lõpetada ja laiali minna...

Nii see sündiski: mindi laiali ja ei tulnud enam kokku, — eesti uuema kunsti muuseumi asutamise mõte Tartus oli tookord lõplikult maha maetud, tänu „kunstiajaloolastele“ ja arheoloogidele. Kui Tartu kunstimuuseumi asutamise mõte nüüd uuesti on päevakorra kerkinud, siis tuleks

küll asutajatel silmas pidada seda tõsiasja, et säärane õilis kavatsus leiab teostamist ainult siis, kui teostajate hulgas on peaaegselt niisugused isikud ja asutused esindatud, kes uuema kunsti muuseumi mõttest ja vajalikkusest täiesti ja selgelt aru saavad.

Muide, mis on teinud meie väikelinnad oma kunstimuuseumi suhtes? Tõsi, nii mõneski väikelinnas on midagi muuseumitaolist juba olemas, kuid tahaksin küsida, kas on seal mõeldud ka uuema, tänapäeva eesti kunsti peale? Teistes maades on peagu igas vähemaski linnas oma hästikorraldatud kunstimuuseum, kus muuseumi kuskil ei puudu eriosakond kõigepealt tänapäeva kunstile. Teistes riikides on kunstimuuseumid rahvuslik uhkus, ainult meil miskipärast —, miskipärast pole suudetud seda tõsiasja tänani mõista, kahjaks meie kultuurile ja kultuuripropagandale.
Jaan Vahtra

Tartu teatrite 1938/39. a. esimene poolhooaeg

Lõppenud poolhooaeg Tartu teatrielus oli üldilmelt vaikne ja kandis tagasihoidlikku kohusetäitmiselaadi. Et Tartu teatrikunsti juhttooni hoidjaks on „Vanemuine“, siis peab seda ütlema eriti selle teatri kohta.

„Vanemuise“ teater oma repertuaari valikus näib liialt sammuvat tallatud radu. Mängimist leiavad siin peamiselt need teosed, mis Tallinnas või mujal teatris juba varem „sisse töötatud“. Tahaks näha sellise positsiooniga teatrit rohkem vabamat otsustamis- ja otsingujulgust ning iseteadlikkust, nii repertuaarivalikus kui ka teatri kunstilises taotlusis. Kas selline nähtus on tingitud loidusest, väsimusest või mugavnemisest või, nagu tihtigi vabandatud, täiusliku teatrisaali ja -lava puudusest, ei tea kõrvaltvaataja otsustada. Võib aga siiski ütelda, et esmajärguline lava ei aita tõsta niipalju teatri mängulist-kunstilist taset kui just lavatehnilist täiust, mille puudus aga „Vanemuise“ lavastustes polegi igakord kõige karjuvam. Loodame siiski, et peatselt valmiv uus teatrimaja toob kõigekõrgset kokkuvõtmist ja värskendust „Vanemuise“ teatri kunstilisesse, taotlusisse, ning annab teatritele takistamatuid võimalusi ühtlasi suurenevate kohustuste täitmiseks, mida tingivad ühiskonna kulutused uue hoone ehitamisel.

„Vanemuine“ algas oma hooaega A. Mälgu uudisnäidendiga „Metshumal“. Kahjuks ei ole see autori „hüpe“ romantika valdkonda hästi õnnestunud. Näidendi sündmustik ja sisu on küll kurbloodiselt tõsised, isegi melodramaatilised, kuid puudub see veenev elulisus, mis paneks vaataja tõsiselt kaasa elama ja tundma, et saaksime temast südamest haaratud. Ka näitlejad mängisid „Metshumalat“ tavalise keskpärasusega.

A. Kitzberg-J. Simmi laulumäng „Kosjasõit“ ei oma mingit sisulist ega vormilist tusedust, ta annab vaid mänguvõimalusi lõbusaks, trallitavaks ja rahvapäraseks jandiks. See jant on aga siiski hinnatav, sest tüki ainek on võetud meie oma rahva külaelust. Igatahes on parem vaadata oma ehtsas rahvariides inimesi kui mõnes nigelavõitu operetis võõramaisi ohvitseri kirevais mundreis ja säravate kannustega. Lavastuslikult suudeti see etendus läbi viia tarvilise hoo ja meeleoluga.

Ainsa operetina hooaja poolal lavastati M. Bertuchi operett „Janja“. See on tavalistest šabloon-operetidest tublisti tõsiseilmelisem ja omapärasem. Seetõttu jäi ka ta ettekandest uudsem mulje kui paljude teiste operettide puhul.

Hooajapoole parimaks lavastuseks „Vanemuises“ tuleb pidada M. Gorki „Põhjas“. Siin esinev „põhjainimeste“

traagilise saatuse kujutamine, pingerikkalt hargneva sündmustikuga ja masendav-raske miljöö kujutamiseks annab küllaldaselt eeldusi heaks ja mõjuvaks lavastuseks, samuti suurepäraseid tüüpe näitlejatele ilmekaks mänguks. Lavastaja oli suutnud anda selle erakordse miljöö ja tüüpe esitamisel küllalt tõepärase ja mõjuva üldilme. Kuigi siin polnud kõik näitlejad saavutanud ühtlast mängukõrgust ja väljenduslikkust, võis aga mitmeigi näitleja mänguga hästi rahule jääda. Mainigem vaid A. Randviiru heasüdamelist palverändajat, J. Põdra joomaohver-näitlejat, I. Suvero tänavatüdrukut ja R. Ratasessa parunit. Nendele lisandus veel mõnegi teise näitleja hinnatava samemega mäng.

L. Lakatos'e komöödia „Kaheksateistaastased“ käsitleb noorte keskkooli lõpetanute-elluastujate probleeme. Peamiselt küll ainult noorte erootilisi küsimusi, jättes kõrvale noorsoo muud probleemid. Sellega tuleb autor küll korrektselt toime, aga ei küüni erilise sügavuse ega peenusereni. Nõnda jääb näidend üldiselt sündmustiku- ja sisukehvaks. Ega vanemuisesedki, võrreldes teiste lavastustega, mänginud siin halvemini, kuid siiski ta jäi tavaliseks, ilma uusi saavutusi lisandamata lavastuseks.

Ka F. Helli ja A. Schützi „Eesriie langeb“ on nimetatud komöödiaks, olgugi et siin puudub (on napivõitu) komöödiiale vajaline koomilisus, vaimukus ning intriigi põnevuski. Seevastu oli aga näitlejate mäng selles lavastuses läbi viidud kõige tihedama ja terviklikuma ühtlusega, mida võisime näha „Vanemuises“ möödunud poolhooajal.

Noorte näitlejate — teatri õpperühma töötulemuste demonstreerimiseks ja noortele esinemise võimaluste andmiseks, mis teatris on tavaliselt väga piiratud, lavastas O. Aloe P. Wegeneri näidendi „Tütarlaps Irene“. See on tõsisesisuline ja psühholoogilise usutavusega kirjutatud näidend ning teda võib laval hästi jälgida.

Õpperühma esimese koosseisu mängus (teise koosseisu esinemine jäi kokkuvõtte kirjutajal nägemata), milles taoteldi realistlikku mängulaadi, oli kohati laimmatult head koosmängu. Mõnestki osatäitjast võib loota väärikat lisandust „Vanemuise“ perele.

Tartu Töölisteater

Tartu Töölisteater algas oma hooaega headennustavalt. Oli suudetud teatri sisemine struktuur mitmeti ümber kujundada ja juht- ning tegelaskonda mõningate inimestega täiendada. Repertuaari koostamisel on üsna leidlik oldud

ning majanduslikest raskusist hoolimata näis omatavat küllaldast optimismi, et edukalt töötada hooaja kestel.

Avatükiks valitud S. Tammlaane draamat „Raudne kodu“ võib pidada meie näitekirjanduse viimaste aastate parimaks teoseks. Teoses käsitletud probleemid on aktuaalsed ning autor on nende lahendamiseks osavasti toime tulnud. Dramaatiline pinge hargneb siin kõikvõimsa kapitali — laeva valdajate ja oma tööjõu müüjate — madruste vahel. See rikka ja vaese mehe vaheline võitlus lõpeb „vaese mehe“ allajäämisega vangilaagris, kuid „rikka mehe“ ülekohtune õigus jääb siiski selgesti tajutavaks. Rööbiti ühiskondlike probleemidega areneb siin ka hingeeluline armastuse probleem, mis lisab sündmustikule rohkelt pinget.

Teose sündmustik areneb laevas — meremeeste, „raudses kodus“: illusioon merel sõitvast laevast anti siin küllaltki tugev, rohkearvilises tegelaskonnas oli suudetud saavutada laitmatu ansambelmäng, ka massistseenide mõju oli hinnatav ning paljudegi tegelaste üksikmänguga võis

täiel määral rahule jääda (V. Hion, V. Kosenkranius, E. Kaidu, E. Pärn-Nuust jt.).

Teise lavastusena tuli ettekandele M. Raua „Kirves ja kuu“. See võrdlemisi hea romaan on näidendi vormi valatuna üsna kõhnaks jäänud. Näidendis on püütud taotleda liialt välist, lavalist efekti ning sellele ohvriks toodud probleemi käsitlemise tõsidus ja asjalikkus.

Mis aga meelitab seda tükki siiski mängima, on ehk tema rahvapärased elemendid, naturalistlikud väljendused ja situatsioonid ning mõned hästi õnnestunud tüübid. Arvestades lavastaja ja näitlejate põhjalikku tööd, jäi lavastusest siiski hea mulje. Ka laitmatu lavadekoratsioon aitas selleks tublisti kaasa.

Kolmandaks ja viimaseks lavastuseks ennejõulusel perioodil sai T. Pakkala rahvatükk „Parvepoisid“. Populaarseks saanud rahvatüki seekordne lavastus ei õnnestunud liiga süvenematu ettevalmistuse tõttu.

V. Austa

Kolovere hoolekandekool

Esmapäraselt kavatsetakse meil laiemas ulatuses arutada alaliste kuritegevusega seotud probleeme: nimelt on tänavune õigusteade päev, mis toimub käesoleval aastal aprillikuus, võtnud päevakorda rea referaate, mis käsitlevad seda küsimust.

Noorte kuritegevus väärib erilist tähelepanu juba seepärast, et Eestis on kohtu poolt süüdimõistetud noorte arv küllaltki suur: viimaste aastate statistiliste andmete põhjal¹⁾ ulatub see arv ligikaudu 1000-ni ühe aasta kohta. Võrreldes neid andmeid²⁾ eelmiste aastate omadega näitab see arv kahetsetavalt tõusu, olgugi et 1935. a. uus kriminaalseadustik näeb ette noorte vastutuselevõtmist alles 12 a. peale, enne oli selliseks määraks 10 a. vanus.

Koloverre paigutatakse praegu 8—12-a. noori kas vanemate või koolijuhatajate palvel juhtumil, kus noore kasvatus koolis või kodus ei anna soovitavaid tagajärgi ja laps päevast päeva muutub ikka sõnakuulmatumaks, ulakamaks ja halvasti mõjustab kaasõpilasi. Kolovere hoolekandekool ei suuda aga piiratud ruumi tõttu (sinna mahub 60—70 last) vastu võtta kõiki, keda oleks tarvis sinna paigutada. Teist samalaadilist asutist meil pole ja seetõttu ei ole võimalik nii ulatuslikult, nagu see soovitav oleks, noorte ulakusele piiri panna kohe alguses. Tütarlastele selline kasvatuskool üldse puudub.

Kolovere mõjustab noori kahel viisil: esiteks abinõudega, mis on kõigi uustulnukate suhtes ühtlased, — liikumisvabaduse piiramine ja vali kodukord. Sel viisil on noorele loodud eluraam, mis suuresti erineb möödunud aja eluviisist. Muidugi on harjumine raske; põgenemisi juhtub kõige sagedamini just uustulnukate seas, ka raske karistuse ähvardus ei pidurda.

Ainult aegamööda avaldab kindel kord õppimises, töös ja kogu eluviisis oma mõju ning õpitakse alistuma olukorrale, märkamatult muutub kool uueks koduks. Paljudele muutub kool veel armsamaks kui kodu, isegi pühade ajal ei kasuta nad võimalust lahkuda Koloverest.

Käsud ja keelud üksinda ei annaks neid kasvatuslikke tagajärgi, mida kool taotleb, kui puuduks kooliõpetajate pidev töö noorte individuaalse kasvatamise alal ja selle kaudu nende mentaliteedi mõjustamine. Milline see mentaliteet on, selgub järgmisest tõeliselt sündinud juhtumist:

Kooli kasvandikel on keelatud lugeda röövljutte ja kriminaalromaane. Kõik, mis sel alal leiti, võeti ära ja



Kolovere loss

suleti kooliõpetaja toas seisvasse kappi. Sellest hoolimata et tuba oli alati lukustatud, samuti kapp, kadusid imekombel aeg-ajalt keelatud raamatud. Lõpuks leiti süüdlane üles. Ta näis väga rõhutatud olevat. Õpetaja oli arvamisel, et ta kahtetseb oma süüd, küsimuste varal aga selgus hoopis isesugune kahtsuse põhjus. Nimelt seletas õpilane: see pole halb, et ta keelatud raamatuid varastas, vaid halb oli see, et ta seda halvasti tegi, et ta teolt tabati.

Palju vaeva, hoolt ja aega on tarvis selleks, et kooli kasvandik võtaks omaks vahetagemist hea ja kurja vahel, nii nagu ühiskondlik kord seda nõuab. Kuid äratundmine üksi ei aita. Laps peab harjutama oma tahtejõudu, et talitada ka vastavalt äratundmisele, et üle saada kõigest sellest, mis teda allapoole kisub. See nõuab omakorda pikaajalist harjumust ja õnnestub ainult osaliselt.

Hoolekandekooli õpetajate ülesanded on rasked ja nõuavad erilist huvi kasvatusprobleemide ning laste vastu. Kogu päev on õpetajad ametis, sest kunagi pole kasvandikud järelevalveta. Kooli ülesanded ei piirdu ainult teatud õppeainete läbivõtmisega, vaid ta valmistab ka noort ette tegelikule elule, seetõttu omandab iga kasvandik kooliskäimise ajal veel tööoskust teatud erialale. Kool asendab ka õpilaste kodu ja vanemaid, iseäranis neil juhtudel, kus on selgunud, et kodune ümbrus on olnud noore Koloveresse saatmise põhjuseks.

Kasvandikel on kasutada rida töökodasid. Kolovere aed ja ümbrus, samuti laialdane majapidamine pakub rohkesti tööd ning seal rakendatakse samuti kooliõpilaste tööjõudu. Meelelahutuse eest hoolitseb kooli orkester, laulukoor, võimlemis- ja spordirühm, seinajaaleht. Õpilastel, kes korralikult täidavad kooli nõudmisi, lubatakse töötada ka väljaspool kooli töökodades ja põllumajanduses. See on eriti tarvilik, sest sel viisil ei katkesta noored ka Koloveres viibimise ajal ühendust välisilmaga ja üleminek vabadesse koolist lahkumisel ei toimu järsult.

¹⁾ Eesti Statistika nr. 194 (1) 1938. a.

²⁾ Eesti Statistika nr. 126 (5) 1932. a., lk. 261—271.

Küllastasin Kolovere kooli hiljuti, olin seal ühe talvise õhtupooliku. Väliselt mõjub kool, mis asub Kolovere lossis, süngelt ja raskepäraselt — need hooned kõlbaksid enim muuseumiks kui noorte haigete hingede raviasutiseks, kus peaks olema palju päikest, valgust ja kodusust. On tehtud kõik, mis võimalik, et muuta lossi sisemust mugavamaks. Seinad on kaetud 1½ meetri kõrguseni puuvoodriga, mis lõpeb laia äärega, millel seisavad ka talvel lillepotid rohekate väätaimedega kooli enda kasvuhoonest. Seintel on pildid, kooli saalis meie riigitegelaste kujud.

Üks maal, mis on asetatud eri tuppa, kujutab lossis elutsevat vaimu: see on noore kauni printsessi pilt, kes XVIII sajandil Venemaa keisrinna Katariina Suure poolt Kolovere lossi saadetud ja seal mõistatuslikul kombel surnud. Printsess on maetud Kolovere lähedal Kullamaa kiriku kabelis. Printsessi vaim on aastate jooksul ar-

vatavasti täitsa kodunenud lossi uute elanikkudega, temast räägitakse kui kaunist mälestusest, hirmu ja õudust need jutud ei sisalda. Printsessi tuba täidab praegu arstitoat ülesandeid.

Vaatamata püüetele muuta kodusemaks kooliruumi domineerivad siiski sünged muljed: paari meetri paksused müürid, aknad — kitsad ja pikad, magamisruumid — suured, pimedad ja külmad ning karjuvas vastuolus kogu lossi monumentaalsusega — ümmarikud plekkahjud. Pimedad käigud, mis ühendavad ruume üksteisega, on eriti keerulised, sest igal pool leidub neis küll allapoole, küll ülespoole viivaid astmeid. Petrooleum on ainuke valguseandja ja seetõttu on suuremas ruumis valgustatud ainult see koht, kus lamp põleb.

Kolovere ei ole mõeldud vanglaks lastele ja sisuliselt ta seda pole, kuid väliselt mõjub sellisena. Harku koloonias on see ümberpöörduvalt. Sellest edaspidi.

V. Poska-Grüntal

KIRJAD TALLINNAST

See oli juba ammu, kui kirjutasin viimati pealinna elunähtustest. Kirjutamine on aga harjumus. Kui oled juba kaua vaikinud ning oled kohustatud võtma jälle sule kätte, siis leiad korraga, et enam ei oskagi kirjutada. Kes juba üle kahekümne viie aasta on ainult kirjutanud ja kirjutanud, see on tohtud virnad paberit määrinud õpetades ja noomides eesti rahvast ning näppides ta elu paisete kallal, — see ei saa ära harjutada kirjutamist. Kuid siiski ei saa lahti veidrast tundest, kui võtad sule pihku, et

pika ajavahemiku järel jätkata katkestatud sarja.

Ja lõpuks, kellele läheb korda, kuidas pealinn elab ja mida pealinnlane teeb? Ning mida on veel sellele juurde lisada, mis pealinna lehed avaldavad päevast-päeva poliitisekroonika, kohtukoja ja perekonna- ning seltskonna teadete all?

Näete, kui suureks pessimistiksi võib muutuda inimene, kes kord välja joosnud õigest roopast. Pessimism on nii inimeste kui ka rahvaste elus hädadohtlik nähtus. Kuhu me siis lõpuks jõuame, kui igat oma tegu hakkame vaatlema musta prilli läbi, analüüsimise ja kritiseerimise? Milleks vaja mõistust, kui kogu elu kannab usk paremasse tulevikku? Kas pole need tuhat korda õnnelikumad, kes elavad põhimõtte järgi — päevast päeva läheb ikka paremini... Ja mis mõtet on tulla oma pessimistlike äärmärkustega segama teiste heaolu ja hingerahu?

Oli kord aeg, mil vaieldi põhimõtete ja nende ellurakendamise otstarbekohasuse üle. Ja mis oli selle tagajärg? Inimeste hingeelu oli siis viril. Sapi-sed näod ja mürgised pilgud ning salvavad sõnad. Aga nüüd? Ei tahaks nagu äragi enam tunda toleagekseid sõpru. Vaadake aina, kuidas nad istuvad kohvikus täis seesmist rahulolu. Aurav kohvitass nina all ei kutsu neis enam esile musti muremõteteid, vaid kogu elu on ümberringi aina lilla. Igal mehel on nüüd ideaaliks kena asundustalu või kolmenumbriiline pangatšekk.

Hobuse samm muutub siis kergemaks, kui ta sõites on läinud soojaks. Nüüd kus olen oma kirjaga jõudnud juba nii kaugele, tunnen ka, et keha läheb soojaks ja on peaaegu tundmus,



Kolovere kummitusprintsess

nagu saaksin siiski hakkama värskes pealinna-kirjaga. Jumaluke, milleks lasta oma elu mürgitada pessimismipisikutest ja milleks tõinata nutulaule? Sest elu on ümberringi nii huvitav ja ilus. Kui ainult mõelda, misuguse hiigla-arenemissammu oleme astunud lühikese ajaga. Meie vaene talupojarahvas, kes oli veel paarikümne aasta eest õigusteta kodanik, on nüüd jõudnud kätte võita kõik vanade riikide ja rahvaste elukorralduse tunnusemärgid. Seltskondlik elu on muutunud mitmekordseks ka sisemise konstruktsiooni poolest ja endisel lammedal olekul on lõpp. Missugune hiiglavaraait kõik see elukroonikule, kes vaatleb elu nähtusi erapooletult ja registreerib sündmusi objektiivselt.

Kirjutuslaua juurde tuleb poissjõnlane. Ta ulatab vaatama vaevalt üle laua serva. „Isa, anna aga pihta!“ õpetab ta. Miks, kellele või millele, selle jätab ta targu ütlemata. „Anna aga pihta!“ õpetab ta jonnakalt, kui segajat toast välja kihutan. Armas pois, need ajad on möödas, kui andsime pihta. Nüüd oleme mõistlikud. Oues on külm ja leiba on raske teenida. Näe, kuulutati lehes, et on vaja jooksupoissi — neid tormas 20-kroonisele kohale kokku üle saja. Hakkame optimistideks ja harjutame ka endale külge positiivse mõtlemisviisi. Ja kui järgmisel korral kirjutame päris pealinna kirja, siis kirjutame ainult sellest, mis on meie vana Tallinna elus head ja ilusat.

Tallinn, 6. veebr. 1939. Vaatleja

ED. UUSEN
TARTUS
TEL. 11-70

VALMISTAN RÕIVASTUSTOID
DAAMIDELE & HARRADELE

Uusi raamatuid jaanuarikuuks

Jaanuarikuu on raamatuturul tavaliselt hoopis vaikne, seda vaikselt, mida elavam on detsember. Iga kirjastus ju tahab, et tal võimalikult palju raamatuid pühadeks, millal neid kõige rohkem ostetakse, turule ilmuks. Seepärast ongi jõulu eel kirjastustes, trükkidodades ja raamatukauplustes otse tulekustutamine ja raamatuid ilmub jõulukuus märgatavalt rohkem kui teistes kuudes.

„Noor-Eesti Kirjastuse“ raamatutoodang käesoleva aasta jaanuaris aga ei olegi nii väike. On ilmunud tervelt 4 raamatut, kuna neid detsembris ilmus 11. Jaanuarikuu toodangu moodustab kolm O. Lutsu Kogutud teoste köidet ja „Rahvaraamatu“ seeriasse kuuluv Enn Randla romaan „Südame hääl“.

O. Lutsu kogutud teostest ilmusid läinud kuul X, XXIII ja XXV a. n. e. Senini on ilmunud juba 11 annet, ilmub veel 19, kõik kokku 30 köidet, nagu on välja kuulutatud kirjastuse poolt. Kogutud teoste X ande koostiseks on Lutsu üks populaarsemaid teoseid — „Tagahoovis“, mis ilmus 1933. a. leidis kohe lugejate seas elavat vastukaja. Nüüd on see juba mõnda aega trükkist otsas. Eriti suurt tähelepanu äratas see teos dramatiseerituna teatris, kus teda korduvalt on etendatud ikka väljamüüdu saalide ees sadu kordi. „Tagahoovis“ omab O. Lutsu kirjanduslikus toodangus erilist kohta seetõttu, et ta on autori kõige naturalistlikum teos. See on ilge reaalse elu pilt, eemale tõukav ja kurb ühtlasi. Miljöö, mida kirjanik kujutab, on nagu prügikast, mis „haiseb nagu katku karjamaa“. Teose mõju on seda suurem, et kirjanik maalib oma elupildid usutavaina ja tõepärastena, nii et kaob igasugune kahtlus olukorra teisiti olemise võimalikkuses. Muidugi aitas teose mõjule kaasa veel see asjaolu, et selle stiil on kooskõlas sisuga, olles vastavalt naturalistlik. Säärasena on „Tagahoovis“ jõuline ja kooskõlaline teos kogu oma koostises.

O. Lutsu Kogutud teoste XXIII ande moodustavad mälestusteosed „Vanad teerajad“ ja „Talvised teed“. Neist ilmus esimese esitrükk 1930. a. ja teise oma 1931. a. O. Lutsu mälestusteosed leidsid lugejate ja arvustuse poolt väga soojat vastuvõttu. Neis hinnatakse eriti kõrgelt kirjaniku siirust, hingesoojust ja huumorimeelt, mis ta valab oma teostesse, jutustades oma elukäiku kui romaani. See kõik teeb need teosed huvitavaiks ja põnevaiks. Säärastena nad ei tundugi enam niipalju mälestuskui jutustavate teostena. Seda on arvustuski korduvalt alla kriipsutanud, lugejaist kõnelemata.

„Vanade teeradade“ sisuks on kirjaniku varane lapsepõlv, mida ta kujutab 8 esimese eluaasta raamides. Sünnimused ja tegelased esinevad siin säärastena, kui nad kir-

janiku lapsepõlve mälestuses on säilinud. See on autori kauge lapsepõlve mängumaa idülline ja romantiline maailm, mis raamatus lahti rullub lugeja ees lehekülje lehekülje järel.

„Talvistes teedes“ jätkab kirjanik oma mälestuste jutustamist, mida ta algas „Vanades teeradades“. Siin langeb pearõhk juba autori esimestele koolikogemustele, mida ta omandas Häänküla algkoolis. Töös mõõdub lugeja silme ees terve rida huvitavaid õpilaskujusid, keda kirjanik suure osavusega kujutas ja iseloomustas. See on omapärane koolimaailm, mida kirjanik selles teoses käsitleb.

Koolimaailma viib lugeja ka O. Lutsu teoste XXV a. n. e. mis sisaldab kirjaniku mälestusteoste IV köite „Vaadeldes rändavaid pilvi“. See ilmus 1932. a. ja kujutab autori esimese kooliaasta elu kihelkonnakoolis, järelikult sedasama ainet, mis kirjanik käsitles oma nii kuulsaks saanud teoses „Kevade“. Lugeja ootab nüüd, et kohtab jälle vanu tuttavaid nimesid ja tegelasi. Kuid ei. Seekord ta eksib. Peaaegu kõik tegelased ja sündmused teoses „Vaadeldes rändavaid pilvi“ on teised kui „Kevades“, mis teeb mainitud teose uudseks ja uueks. Üldiselt on „Vaadeldes rändavaid pilvi“ O. Lutsu üks kõige sisseelamuslikumaid teoseid oma hingelise sisuarendusega.

Eks ole, O. Lutsu köidab ikka oma lugeja loomingu, esinegu ta vanade või uute teostega. Tema kirjanikukuju ja usaldus tema vastu on nii sügavas rahvahinge juurdunud, et kõik, mis temalt ilmub, kohe leiab tänuliku lugejaskonna. Seda näitavad muuseas jälle kord tema enne jõulu ilmunud uued teosed „Sügis“ ja „Która godzina“, mis on kõige minevamad raamatud meie raamatuturul, ja seda näitab ka elav huvi kogutud teoste vastu.

„Rahvaraamatu“ 20/21. numbriga on ilmunud Enn Randla romaan „Südame hääl“. Selles kõneldakse ühest talust ja selle vanast peremehest ning tema kahest pojast, kellest üks pidi jääma tallu peremeheks, teistest aga pidi saama koolmeister ja saigi. Hiljem kolib viimane linna ja saab seal rikkaks meheks. Temalgi on kaks poega ja noorema poja elu- ning armuromani kujutamisele pühendabki kirjanik oma peamise tähelepanu romaanis, kus tegevuskohtadena esinevad vaheldumisi Tallinn, Peterburi ja Haapsalu.

See raamat on autorilt nähtavasti määratud maalugejatele, käsitledes peremehe kiindumist maase ja ta laste siirdumist maalt linna, ühtlasi seega aktuaalne. Teos on kergesti loetav, ametlikele nõuetele vastavalt positiivne.

Enamõudjat raamatu sisuline pealiskaudsus ja kompositsiooniline külg ei rahulda, sest sisemine soojus teoses puudub ja seepärast raamat tundub nagu tellimise peale tehtuna.

J. R.

Udo Silvere

MÖÖBLITÖÖSTUS

TARTUS, UUETURU 20, TEL. 17-98

*

Valmistab ajakohast ja mugavat
mööblit

KOHVIK KO-KO-KO

TARTUS

*

Rikkalik lugemisvara
Maitsvad kohvikusaadused



Tartu moodsam raamatukauplus

O-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ raamatukauplus on hiljutise ümberehitusega saanud nägusa kuju ja sisustuse. Kaupluse uus soome stiilis mööbel on väga praktiline: suure mahutavusega astmekujulised riulid (kokku mahub riulitele umb 15 000 köidet), leti sisse ehitatud eri pakkimislaud, klaaskapid, laekad ja vitriinid, publikule mugav kirjutuslaud, avarad ruumid — kõik see on ühendatud suure otstarbekuse ja hea stiiliga. Mööbli kavandid on joonistanud kunstnik N. Espe, mööbli valmistas U. Silvere tööstus.

Raamatukauplus asub Tartus, Rüütli tn. 11.

A. H. Tammsaare „Kõrboja peremees“ rootsi arvustuses

A. H. Tammsaare „Kõrboja peremees“ on esimene eesti ilukirjanduslik proosateos, mis on leidnud tee rootsi kirjandussõbra lugemislauale. Romaani rootsi keelde tõlkijaks on olnud Carl Mothander — Eestis elutsev kaitseväelane, kellele kuulu järgi olevat praegu käsil „Tõe ja õiguse“ tõlkimine rootsi keelde. Nii „Kõrboja peremehe“ kui ka kavandatava „Tõe ja õiguse“ kirjastajaks on B. Wahlström Stokholmis, kes eesti kirjanduse vastu tunneb suurt huvi. Tammsaare teose levik on olnud keskpärane. Rootslased ise tähendavad, et väga healgi talupojaromaanil olevat Rootsis raske leida suurt lugejaskonda, kuna viimase huvi koonduvat peamiselt ainele, mis käsitleb linna ühiskonda või sellele lähenevat.

„Husbonden på Kõrboja“ — säärast nime kannab romaan rootsi keeles — on kaane tagaküljel varustatud kokkuvõtlikkude andmetega T. elust. Mainitakse ka seda, et T-le kui eestlaste hinnatavaimale kirjanikule juba ta eluajal on püstitatud monument. Üllatuslikult võib leida aga õige mitmeski kirjutuses omapäraselt informatsiooni meie nn. kirjanikutalu „salapärasesse“ loosse. Nimelt olevat seda avalikult pakutud Tammsaarele kui maa suurimale kirjanikule, kuid viimane olevat oma tagasihoidliku iseloomu tõttu sest keeldunud ja selle asemele olevat rahvas kirjanikule siis — nagu kompensatsiooniks — püstitanud samba!

Tõlge ilmus veebruarikuus. Üldse on siiani selle kohta ilmunud ajakirjanduses üle kahekümne viie lühema või pikema sõnavõtu, kus üksikasjalikumalt refereeritakse sisu ja tuuakse üksikuid andmeid Tammsaarest ja eesti kirjandusest ning keelestki. Suhtumine teosesse on üldiselt täiesti positiivne, kuigi sekka kuulda on ka üksikuid teravamaid toone. Kohati tundub aga, et arvustaja pole üldse suutnud tungida Tammsaare elutunnetuse sügavam tundmiseni. Teiselt poolt oleks oluline kuulda üksikasjalikumalt seisukohavõttu tõlke enese kohta — ja seda juba meie poolt. Teatavasti on tõlge tehtud üksikute kärpimistega.

Toome siinkohal mõningaid kokkuvõtlevaid ja iseloomulikumaid väljalõikeid rootsi kriitikast.

„Svenska Dagbladet“ (E. W. O.): „Lõplahendus teoses on sümbolne: maa on primaarne ja jääv, inimlikud indiviidid saavad oma tähenduse tõelikult alles relatsioonis maaga, ja sugukond on rohkem kui üksikinimene. — Jutustus evib õiget eepika tunnusmärki: lihtsat vaatlust. See kõrvaline maastik ei ole mitte nähtud turistid koondumatu tähelepanekuga. Tõeline ning intiimne elamus hingestab miljöomaalingut.

Karakterijoonistus on veenev; mõne summaarse joonega kujutab Tammsaare oma romaani tegelasi, idealiseerimata, kuid ka karikerimata. Rootsi publikule võõrast, kuid sügavalt huvitavat lugemist pakkudes tähendab „Kõrboja peremees“ elavat ja haaravat orienteerimist eesti argipäevas, ja näib olevat suurimal määral ehtne.

„Dagens Nyheter“ (Bo Bergman): „Läbi lugedes selle kergelt loetava jutustuse on täiesti selge, et tal on teeneid ja et ta suurim tugevus on kindel kompositsioon, rahulik eepiline stiil, kindel figuurikujutus. See on rahvalik, kuid siiski artistlik kujutamiskunst; kuid psühholoogia on summaarne, ja ehkki romaanil ei puudu dramaatilisi seiku, jääb ometi tunne, et puudub õige intensiteet. — Lõplahendusega on autor saavutanud ilusa lõppvinjeti romaanile ja murdnud välja traagilisest saadusest. „Kõrboja perem.“ on nauditav jutustus, võrsunud humaansest eluvaatest, ja teda võib soovitada väärtuslikuks lugemiseks — mis mitte kohe ei pruugi tähendada midagi väga kõrgele küündivat. See on vaba venivustest ja kui inimestekujutus selge ja ehtne.“

„Nya Dagligt Allehanda“ (Sten Söderberg): „Tammsaare stiil on talupojaromaani stiil, hoolikalt Carl Mothanderi poolt üle kantud rootsi keelde. Iseenesest mõista võib talupojaromaani kirjutada originaalses ning algupärasest stiilis — see on siis meistri loodud. Tammsaare pole mingi meister, ehkki Eesti riik või rahvas võtab teda kui säärast. Kuid ta on korralik kirjanik ja ta raamat on väärt tähele panna tõlkekirjanduses. Mitte ainult sellepärast, et ta on esimene eestikeelne romaan rootsi keeles.“ Arvustaja omapärane arusaamine väljendub sissejuhatavaiski sõnus: „A. H. T. näib olevat üldiselt hüütud Eestis suureks kirjanikunimeks — asjatundjate poolt aga tõendatakse, et on paljusid, kes võivad vaielda selle kuulsuse suhtes, kuid võidakse mõista, et noor riik vajab vähemal või suuremal määral autoriteetseks tehtud iidoleid. Tammsaare on ka respektiitav kirjanik — otsustades ta „Kõrboja peremehe“ järgi. See pole mingi suur raamat ega mingi originaalne raamat, kuid ta on küllalt hea raamat.“

„Göteborgs Handelstidning“ (H. Sm.): „Enne Maailmasõda ja Eesti vabadusliikumist kuulus ta (A. H. T.) noor-eesti liikumisse, mis töötas modernse, natsionaalse kultuuri loomiseks maale. See oli muidugi mittevabale rahvale, kes ennast teisel viisil ei saanud määrata, kui suurima hoolega kaitsta oma vaimset kultuuri. Nii kaua kui see õitses, ei olnud rahvas kustunud. See oli ka loomulik, et kirjanikud tundsid endid rahva äratajaina ja sageli andsid oma teoseile pedagoogilise ilme kunstilise kõrval. Tammsaare romaan „Kõrboja peremees“ emab sääraste kirjandusliku traditsiooni tunnuseid. Siin jutustatakse elavalt ja värskest, kuid — niipalju kui võib otsustada näilikutl tõetruu, kuid kunstitu tõlke järgi — ilma suurema kirjandusliku nõudmiseta, kuidas

Suitsetage hügieeniliselt...

DENICOTEA

PITS-FILTER

KAITSEB TEIE KURKU, HAMBaid, SÖRMI

ESINDUS:

A/S. PROVIISOR JULIUS LILL

ohjeldamatu Katku-Villu jääb ilma heast abikaasast ja suurest talust ainult sellepärast, et ta on mõtlematu ega suuda vabaneda viinast. — Moraal sellest on, et noorsugu ei tohi mitte rumalas ülemealikuses pillata elus oma šansse ja vanem generatsioon omalt poolt peaks noortele andma enam tegevusvabadust.“

„Alingås Tidning“ (-rg): „See on fastsineeriv inimestekujutus, mida siin kohtame, ja samal ajal hea sissevaade eesti maastikumiljõesse. — See on karmi huumoriga jutustatud, nii lõbus kui liigutav lugu elust. — Ta tüübid meenutavad teatud määrani norralase Olov Duun'i omi.“

„Sydsvenska Dagbladet“ Malmö. (Sven Wikberg): „— enamik ta (A. H. T.) romaane käsitleb just aineslikku talupoeglikust elust, ja mitte väga vähe ei leidu tema juures jooni Hamsun'ist või Sillanpää'ist, seevõrra kui kohtame neid „Maa õnnistuses“ või „Silja's“. Ta ei kasuta mingeid kunstlikke meetodeid, et saavutada pinget või efekti, ta laseb oma tegelasil esineda nende igapäevases tegevuses, kus mitte nii palju ei juhtu, kuid nad muutuvad kõik natuke omapärasel viisil elavaiks inimesiks lihast ja verest; inimesed materiaalselt vaeses miljões, kuid ometi rikkad oma vähesuses, kindla eesmärgi poole võitlevad inimesed, kuigi kõik ei lähe nii, nagu nad soovinud ja lootnud. — Eesti keel sarnaneb soome keelega oma võrratus sõnarikkuses, mis võib maalida kirjeldust koitvast hommikust, kus kõik ärkab taas ellu. Võib näitena tuua siin käsiteldava Tammsaare raamatu esimese peatüki, või sissejuhatuse Sillanpää „Silja's“.“

„Aftonbladet“ (Gösta Rybrant): „See on kahtlemata kõitev romaani, natuke süngi ja tuim stiililt, mis mõjub eepiliselt ja mida ma pean soomelaadiliseks. Võib mõelda Runebergile seda lugedes, ja ka Kivile. Kuid konflikt ei mõju mitte täiesti veenvalt.“

„Skånska Socialdem.“ (J. G—y.): „Romaani sündmustekäik on sama lihtne kui kirjaniku stiil ja literaarne tehnika: talutütar, kes võtab üle isatalu, mida ta juhüb nii mehelikult kui eesti Ekeby majoriproua, on vaese talupoisiga, kes samas on töötahtetu seikleja ja riiukukk, mässunud erootilisse vahetunde, mis oleks võinud mõjuda ebausutavalt või šabloonselt sentimentaalsena ja kuuluda hästituntud odavasse romaanimaneeri juhul, kui see oleks vähemvõimeline ja vähem usaldust sisendav kirjanik kui Tammsaare juhtimas sulge. Tammsaare miljöö võib mõjuda vaeselt ning kitsalt: tuntakse ennast nägevat halle välju ümber hallide ja õlega kaetud talude ja külade karges varakevades ja külmunud hilissügishommikuis. Need inimesed on primitiivsed ja koondumatud. Kuid see on puhas õhk nende ümber — sugulus soome maastikuga ja soome loomusega silmatorkav. Tammsaaret võib võrrelda Aho või Sillanpääga või mõne muu representatiivse soome kirjanikuga. Ainult niipalju, et eesti kolleeg on karmim

ning järsem — pehme lüüriline varjund tuhande järve kasesalurannikult on see, mis puudub.“

„Svenska Landsbygden“ (R. E—n): „Motoks võiks olla sõna „mullast oled sa tulnud“. Korduvalt annab kirjanik väljenduse sellele sunnile, võimsale sisemisele hoovusele, mis alati selle, kes kasvanud üles sügavas ühtekuuluvuses maaga, sinna tagasi viib. — Karakterijoonistus on kindel ja mõjub veenvalt, kuid pole mitte kõige sügavamale tungiva laadiga. — Tammsaare ise on põlduri poeg; ja ta on seks küllalt tõeluseinimene, et mitte idealiseerida olukordi. Lugejale saab selgeks, et eesti maarahvale on need karmid ja vähetasuvad. Et maa siiski on väärt meie tööd, seda tahab raamat näidata, ja seda suudab ta ka, mitte niipalju ilusa sõnaga kui karakterikujutamise ja sellest tingitud sündmustiku valusa järjekindlusega.“

„Stockholms-Tidningen“ (Gos.) „Algul loed teost küll meelsalt, kuid keskendumatult. Sündmustik on õige lihtsakoeline rahvaelukirjeldus. Kuid aegamööda keerduvad lõngad ja tunnend, et on tegemist luuletajaga. Südasuvekujutused avarduvad suvirapsodiaks moll-astmestikus, mis omab hästituntud põhjamaist kõla. Midagi vahepealset Norrale ja Soomele. On väärt saada sellega tuttavaks.“

V. R.

Häid raamatuid

Möödunud aasta kirjandustoodangu kohta on nüüd antud põhjalikke kokkuvõtteid ja hinnanguid, eriti selle osa kohta, mis puutub ilukirjandusse. Tahame aga siinkohal lugejate tähelepanu juhtida pisut teistlaadi raamatutele möödunud aasta toodangus, millele väärtus on vähemalt sama kõrge kui tavalisel ilukirjanduslikul teosel ning millega tutvumist soovitame igale kirjandussõbrale.

E. Laamani „Juhan Luiga. Elu ja mõtted“ on üks nendest märkimisväärtetest raamatutest. See on monograafia ühe meie lähema mineviku ainulaadsema ja erandlikuma isiku — dr. Juhan Luiga üle, kelle võimsat pärandust praegune eesti vaimuilm ikka enam hindama hakkab. Olles erialalt arst, psühhiaater ja käies oma eluteed eesti elu huvitavamatel aegadel — sajandite vahetusest üle kahe revolutsiooni, Maailma- ja Vabadussõja kuni noore vabariigi pingutusrohke esimese aastakümne lõpuni, elas dr. J. Luiga pingselt ja kogu hingega kaasa pea kõikidele meie avaliku elu nähetele.

Sellel tähtsal murranguajal sügava mõtlejana eesti elu valgustanud „Roosikrantsi filosoofi“ elust ja tööst annab vastne E. Laamani raamat kokkuvõtte. Rohkete materjalide põhjal viib autor valgust sinna omapärasesse maailma, mis moodustab dr. J. Luiga isiksuse, püüab seletada teda oma kaasaja taustal. Nii on kujunenud huvitav kokkuvõte möödunud hilisemast eesti avalikust elust, mida dr. J. Luiga on temale omasel viisil valgustama seatud. Teos ei kujuta enesest mingit põhjalikku, hoolikalt kokkuliidetud teaduslikku ega dr. J. Luiga kohta lõplikku sõna ütlevat uurimust, vaid on palju enam osava publit-

KLAAS PORTSELAN TERAS

A-S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN

TARTU



„Rahvaleht“ on Teie leht!

«RAHVALEHT» on toimetatud nii, et igaüks leiab sealt midagi enda jaoks. Ta ei hangi oma rikkalikku informatsiooni ainuüksi ametlikkudest allikatest, vaid viib lugeja elavate inimeste keskele ja laseb kaasa elada nende rõõmudele ning muredele.

Iga päev ilmuvad erileheküljed mitmelt huvialalt. Kõige täielikum spordiosa, seeriakirjutused käsitlevad uusi alasid, juttude-lisa toob kuu jooksul üle 200 lehekülje valitud romaane. Nalja eest hoolitsevad Sulane ja Peremees, Värdirnant ning Piilu Part.

«Rahvaleht» maksab tellides poolaastas kr. 8.20, kolmeks kuuks kr. 4.30. Kõik tellijad saavad «Esmaspäeva» 15 sendiga kuus ja 3 kuu ning pikema aja tellijad «Perekonnalehte» ning «Ajude Gümnaasikat» 25 sendiga kuus.

Kui Teie nõuate ajalehelt palju, siis suudab Teid rahuldada „Rahvaleht“!

sisti hea kommentaar ühele eluteele, mis sageli on antud dr. Juhan Luiga enda sõnadega. Selles on raamatu voo- rused ja nõrkusedki. Aga autor märgib oma eessõnaski neid raskusi, mis ületada tuleb siis, kui tahetakse asuda dr. J. Luigast täieliku pildi andmisele. Peaasi on aga see, et selle raamatuga meie publikut lähemale juhitakse nii erakordsele ja viljastavalt mõtterikkale inimesele, nagu oli dr. Juhan Luiga. Ning seda otstarvet täidab E. Laamani raamat väga hästi.

Olgu siinkohal tähelepanu juhitud ka mõne aasta eest ilmunud dr. J. Luiga tähtsamate tööde koguväljaannetele: „Päevamured“ I ja II ning „Poliitilised Päevamured“ I ja II. Need ongi tema peamised tööd, mis meie lugejate- ringile on praegu kättesaadavad. Kõige paremini iseloo- mustab dr. J. Luiga nende „Päevamurede“ laadi ise, kir- jutades küll A. Jürgensteini kohta, mis aga sama hästi teda ennast iseloomustab („Päevamured“ II, lk. 89): „... Ta tunneb ära hästi, kus elav läte meie hinge-maapin- nas peidus, ja on nohe seda pinna peale aitama. Tal on elava vaimu kohta huvi ja tunneb ära seda ka puudulikus kuues, teda huvitab loov vaim igal pool kirjanduses ja väljaspool... Ta võib koguni eksida, kirjanduse moe- asjadest kõneldes, ta ei eksi aga seal, kus tarvis on va- het teha andelise ja mitteandelise kirjandusilma vahel... Ta külvirada ei ole märgitud, ta ei korja ega korralda oma vaimukildusid enese hausambaks, ta pillab neid — ajakirjanikuna — elusse laiali.“

Kahtlemata on „Päevamured“ üheks sügavamaks teo- seks meie kirjanduses, milles elu mitmesugused nähted on saanud harukordse jõu ja ilmekuse suure mõtleja puudu- tuse läbi.

E. Tennmanni „Usk ja majandus“

on üks neid väheseid raamatuid, mis meil viimasel ajal on ilmunud majandusküsimuste kohta.

E. Tennmann käsitleb majandusküsimusi usumehe sei- sukohalt, pühendades eriti palju ruumi juuda usu erili- sele seisukohavõtule rahaga äritsemisel ja sealt võrsuval

juutide majanduslikule suurvõimule. Samuti käsitleb ta moodsa elu mitmesuguseid majandusteooriaid, arvustades ja lahates neid, ning teeb katset näidata tõsise, kristlikult meelestatud majanduselu ülesehitusvõimaluste.

Praegusel „juudiküsimuse“ õitseajal on huvitav jäl- gida, kuidas juutide usk sihikindlalt sinna arenes, et saa- vutada „rahaga kauplemisel“ ülevõimu. Seda võimaldas neile eriti keskaeg, mil ristiusuliselt peeti häbiväärseks raha laenata ja protsenti võtta, mis aga lubatud oli põla- tud „kristuse tapjal rahval“ — juutidel.

Huvitavam on aga raamatu teine pale, milles otsitakse aluseid kristlikule majandusele. Lk. 179 loeme: „Me ei küsi, kas paberraha-süsteem on kristlikum 30%-lise või 40%-lise kattega, kas ühispank on kristlikum kui aktsia- pank. Kristlikud ei ole mitte asjad, vaid inimesed ja nende suhtumine üksteisesse. Kui rahandus on hoolimatu ja halastamatu, kui turgude hinnad nõuavad toiduainete hävitamist ja miljonite näljasurma, kui inimeste elu ole- neb konjunktuuridest ja ärimoraal ei võimalda primitiiv- sematki õiglust, siis igatahes pole kahtlust, et majandus- elu on nähtusi, mis ei ulatu kristluse lähedalegi...“

Praegustel majanduselu kriisirohketel, valusatel aega- del on Tennmanni raamatus mõndagi, mis väärib järele- mõtlemist.

Fr. Tuglase „Teekond Hispaania“

ilmus hiljuti juba kolmandas trükis. Kuuludes meie reiskirjanduse paremiku esirinda on see raamat eriti aktuaalne praegusel ajal, mil Hispaania rahvas on jälle sattunud oma ajaloo ühe raskema ja verisema kriisi süga- vikku. Seda kurbmängu aitab meil mõista Fr. Tuglase terav ja tähelepanelik silm, kirjeldades vilunud uurija ning eluvaatleja kogemustega selle keskaja õuduste kõige klas- sikalisema maa paradiislikku ja samas kõrval kõrvetao- list loodust, igavaid ja süngaid linnu, vapustavat kunsti, ikka veel kestva feodaalkorra karjuvat viletsust, kirgedest, uhkusest ja vaimupimedusest kõige vintsutatumat rahvast.

Soovitame hooaja uudisteseid:

	Hind broš.		Hind broš.
A. Antson: Sina ei pea mitte himus-tama. Romaan	4.25	— Ümera jõel.	Romaan. Koolivälja- anne 4.—
A. Gailit: Karge meri. Romaan	3.75	H. Mäelo: Soohiiti Liine. Noorsoojutt	1.80
E. Hiir: Palgest palgesse. Luuletus- kogu	2.25	A. Mälk: Mere tuultes. Novellikogu	2.90
K. A. Hindrey: Nõid. Ajalooline ro- maan	2.75	— Taeva palge all. Romaan. 2. tr.	4.50
— Lembitu. Ajalooline romaan	3.25	E. Randla: Südamel hääled. Romaan	2.—
H. Hinnom: Läti küttidega Maailma- sõjas	3.90	R. Roht: Inimsaatused. Romaan	4.25
A. Jakobson: Oktoobrituul I	5.25	P. Vallak: Lambavarga Näpsi lori- jutte. Novellikogu	2.80
— Oktoobrituul II	4.—	E. Virza: Taevareedel. Romaan	3.50
E. Kippel: Kui Raudpea tuli I. 2. tr.	4.—		
O. Luts: Ktora godzina. Mälestused X	2.50	ILMUMAS:	
— Tagahoovis. Kogutud teosed X	3.75	J. Kärner: Öösiti kumavad linnad.	
— Vanad teerajad ja Talvised teed. Kogutud teosed XXIII	3.25	S. Lagerlöf: Gösta Berlingi saaga.	
— Vaadeldes rändavaid pilvi. Kog. teosed XXV	2.75	T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast. I köide.	
— Sügis. Jutustus	2.50	T. Grünthal: Riigikohtu Tsiivilosakonna otsu- seid 1938. a.	
M. Metsanurk: Kutsutud ja seatud. Ro- maan. 2. tr.	5.—	L. Tolstoi: Anna Karenina.	
		P. Viiding: Elu aseaine.	
		Eesti Rahvaleksikon V vihk.	

Eesti Rahvaleksikon on parim käsiraamat, mis vastab igale Teie küsimusele

ilmub 10 vihkus, iga vihk umbes 100 lk., üle 30.000 sõnaseletuse, maksab ette tellides kohe-
maksetavas rahas ainult 9 krooni. Osade viisi iga vihu ilmumisel kr. 1.50.

Osaühing „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Gustav-Adolfi 8. Tel. 2-66. Posti jooksev arve 2232

„Teaduse, kabala, nõiduse, mustade messide ja hullumeel-
suse linn inkvisitsiooni piinakeldrite ja autodafeede kodu-
maal, kus põletati muhameedlasi, juute, vabamüürlasi ja
astrolooge, põletati hauast kaevatud surnukehi, puukuju-
sid ning raamatuid... Veel a. 1826 mõisteti Valencias inie-
mene tuleriidale!.. Milline maa, kus parlamendiski veel
küsimust hääletati: kumb rahvuslik pühak on vägevam,
kas Püha Jago või Püha Therese. Maa, kus on sündinud
Ignacio Loyola, kardinal Ximenez ja Thomas de Torque-
moda (põletas üksi ligi üheksa tuhat inimest!)“

Ikka mässav, plahvatav, fanaatiline rahvas, keda „ometi
kõige jõledamad võimukandjad üksteise järele on valitse-
nud... Poliitiline orjus, kiriklik pimedus ja majanduslik
viletus on hispaanlasele enam kui tõelikud asjad. Kaks
kolmandikku elanikest on kirjaoskamatu, suure enamiku
majanduslik koorem talumatu... Peagu iga ajajärk ses
ajaloos on tume ja pime... Hispaania on aga tõbine
maa...“

See raamat — milles peale eelöeldu on toodud palju
ülevaadet sealsest maast ja elust ning matkamehe kirjel-
dusi ja meeleolusid — on üks nendest, mis õpetab hin-
dama ühiskonna enda sisemise elujõu ja tervise väärtust,
ilma milleta ei saa olla tugevat rahvast ega riiki.

Märgime lõpuks veel ühe eriti väärtusliku tõlketese
ilmumist: Emil Ludvig „Napoleon“ (I ja II osa).
See raamat on kahtlemata üks paremaid ülevaateid, mis

kunagi ühe suurmehe kohta on kirjutatud. Napoleoni
võimas isik on siin kirjeldatud säärase haaravuse ja inim-
likkusega, mis avastab selles suunas teinimeses ja sõja-
mehes õhtumaade kultuuri õilsamaid kandjaid ning sun-
nib teda hindama kaugelt üle harilikkude võidukate väe-
juhtide taseme. See on suur riigimees, mõtleja, unis-
taja, kellena Emil Ludvig teda õigustatult kirjeldab. Tema
geniaalsete mõtete ja tegude kõnemürinat kuulis omal ajal
kaudsest eesti rahvaski, kui „suur revolutsiooni poeg“
Napoleon Venemaad ründas — mille üheks paratamatuks ta-
gajärjeks oli ka eesti talurahva pärisorjusest vabane-
mine.

R.

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, GUSTAV-ADOLFI 9/11. TELEF. 14-29

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav-Adolfi 8, Noor-Eesti, telefon 2-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määral postmarke.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE.
Väljaandja: K-Ü. „TÄNAPÄEV“.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1939

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.

Kellele on kallis

enda ja oma perekonna liikmete tervis ning hea käekäik, see tellib endale rahvaliku tervishoiu ajakirja

Ajakiri „TERVIS“

„TERVIS“

- tutvustab oma lugejat igapäevases elus vajalikkude arstiteaduslikkude ja tervishoiuliste küsimustega,
- õpetab hoidma ja hindama Teie kallimat vara — tervist,
- tutvustab Teid mitmesuguste haigustega ja annab näpunäiteid nende raviks,
- kuna kaastööliste hulgas on tuntud eriteadlased — arstid ja ülikooli õppejõud, seisab „TERVIS“ uusimate tänapäeva arstiteaduslikkude saavutuste kõrgusel,
- ilmub rikkalikult illustreerituna rohkete teksti selgitavate jooniste, tabelite ja piltidega,
- lugejate küsimustele vastavad „TERVISE“ kõnetunnis tuntud eriarstid.

„TERVIS“ on oma kõrgeväärtuslikule sisule vaatamata **odavaim ajakiri**. Ilmudes igal kuu maksab „Tervis“ aastas kr. 2.50; 1/2 aastas kr. 1.35; 1/4 aastas kr. 0.75. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja raamatukauplused, või seda võib saata postmarkides „Tervise“ talitusele.

EESTI TERVISHOIU MUUSEUM

Kindral Põdra 32, Tartus, Telefon 600.

Hakkab ilmuma

suurim Inglise-eesti sõnaraamat

mag. J. Silvet

inglise keele õpetaja, Riigi Ringhäälingu inglise keele lektor,
end. Tartu Ülikooli inglise keele lektor

INGLISE-EESTI SÕNARAAMAT

J. Silveti „Inglise-eesti sõnaraamat“:

On koostatud lähtudes eesti tarvitaja huvidest.

Ühte tähestikulisse järjekorda on koondatud kõik esitatavad sõnad, pärisnimed, lühendid jne.

Sisaldab rikkalikult oskussõnu kõigilt aladelt.

Toob amerikanisme ja ameerika keele fraseoloogilisi erinevusi.

On kasutatud sõnasageduse statistilisi uurimusi sõnade valikul.

Õpetab moodsat hääldamist Rahvusvahelise Foneetikaühingu märkide abil.

Sõnade eestikeelsed vasted on hoolikalt kontrollitud.

Rohkesti fraase ja idiomaatilisi väljendeid — sõnaraamatu tähtsaim iseärasus.

Grammatilised vormid on täielikult antud.

Lisatud on keeleõpetuslik sissejuhatus hääldamise, õigekirja, vormiõpetuse ja tuletuslõppude kohta.

Hoolikas väline ja trükitehniline külg.

Eesti õigekeelsuse seisukohalt on sõnaraamatu läbi vaadanud keeleteadlane **ELMAR MUUK**.

Sisaldab **38 750** märksõna ja kokku üle **130 000** ingliskeelse sõna. Raamatu suurus on umb. **2400** veergu ehk üle **1200** lk., kaustas 23×17 sm, heal paberil.

Sõnaraamat viiakse lõpule 1939. a. jooksul.

Vastavalt tellija soovile saadetakse sõnaraamat välja kas **7 vihust á 160—200 lk.** või erisoovil tervikuna peale ilmumist.

„Inglise-eesti sõnaraamatu“ hinnaks on kuni 1. märtsini 1939. a.: 1) kohemaksetavas rahas

14 krooni.

2) osade viisi makstes (tellimise andmisel 3 kr. ja iga vihu ilmumisel 2 kr.) **17 krooni.**

Peale ilmumist maksab teos **22 krooni.**

Sõnaraamatule valmistatakse 1) kõva poolnahkköide hinnaga 4 kr. ja 2) pehme täisnahkköide sisse lõigatud tähestikuga hinnaga 6 kr. 50 s.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

Riigikaitse tõhususest oleneb küsimus — kas olla või mitte olla?

Riigikaitsega on tihedasti seotud kogu riiklik elu kõigis oma avaldusis.

Riigikaitsest tänapäeval ei võta osa mitte ainult sõjavägi, vaid kogu rahvas.

Seepärast igaüks, kellel meie riigi ja rahva olemasolu ja tulevik on kallis, peab olema teadlik riigikaitsega seoses olevates küsimustes. Seda on võimalik saavutada kõige hõlpsamini suurema ajakuluta ja odavalt, kui tellida:

— sõjanduslikku ajakirja **Sõdur** ja

— sõjateaduslike kodulehtede kogumeid **Sõjateadlase** nimetuse all.

Sõdur

— käsitleb kõiki akuutsemaid küsimusi riigikaitse alal, andes informatsiooni kõigist sel alal esilekerkivatest uudstest ja kavatsustest nii välisriiges kui ka kodumaal ning selgitades riigikaitse vajadusi meie oludes;

— on hinnalt kättesaadav kõigile, sest tellimishind Kr. 6.— aastas (poolaasta Kr. 3.—, veerandaasta Kr. 1.50) võimaldab saada tellijal üksiknumbri (ilmub 52 numbrit aastas) ca 10 sendiga, mis on peagu võrdne ajalehe hinnaga; tellimusi võtavad vastu kõik postiasutised; tellimisraha võib maksta ka meie posti jooksvale arvele nr. 330 või tasuta toimetuses — Tallinn, Sakala 33.

Sõjateadlane

— käsitleb pikemaid uurimistöid ja probleeme riigikaitse alal;

— ilmub kuni 3 korda aastas; tellimishind — 3 järjekordset numbrit Kr. 4.—; kaks esimest numbrit on juba ilmunud ja on veel saadaval „Sõduri“ toimetuses — Tallinn, Sakala 33, kus võetakse ka tellimusi vastu; telefon sõjaväe 163.

KUUKIRI KODU- JA VÄLIS-EESTIST

„VÄLIS EESTI“

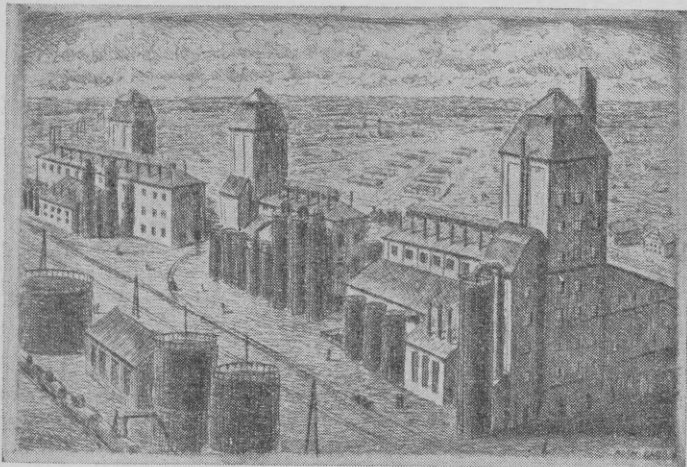
Sisaldab:

- eestlaste reisi- ja seikluskirjeldusi, mälestusi jne. võõrsilt,
- huvitavaid kirjeldusi eestlastest terves maailmas,
- sõnumeid väliseestlaste elust-olust,
- teateid organiseeritud väliseestlaste tegevusest ja rahvuskultuurilisest tööst,
- rohkesti ülesvõtteid välismaadest, väliseestlastest jne.

Tellides «VÄLIS EESTIT» astute ühendusse väliseestlastega terves maailmas!

Tellimusi võtavad vastu postiasutised ning suuremad raamatukauplused.
Tellimishind aastas kr. 2 50. Üksiknumber 25 senti.

Väljaandja **Välis-Eesti Ühing**, Vana Posti 8, Tallinn.



Õlivabrikud Kohtla-Järvel

A/s. Esimene Eesti Põlevkivitööstus

end. Riigi Põlevkivitööstus

Juhatus ja müügebüroo Tallinn, Valli 4—3

Telegr. aadress: PEAPÕLEVKIVI

Telefonid: juhatus 450-62
üldine 450-85
arveosak. 474-75

Põlevkivi / Toorõli / Kütteõli / Bensiin / Mootorpetrooleum /
Mootornafta / Diiselnافتa / Rasked õlid / Bituumen (Estobituumen) /
Asfalt-Emulsioon / Maanteeõli / Immutusaine »Fenolaat« /
»Estokarbolineum« / Immutusõlid / Viljapuukarbolineum / Putu-
kamiirk »Puttox« / Katuselakk (katusetõrv) / Raualakk (asfalt-
lakk ja Asfalt-Mastiks

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

EESTI KOOL

ilmub ka 1939. a. 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu.

Iga vihik sisaldab vähemalt 64 lehekülge kirjutusi ja pilte pedagoogiliste ja teiste kultuuriliste küsimuste kohta, kui ka ilmunud raamatute arvustusi ja teateid hariduselust meil ja mujal.

EESTI KOOL toimetusse kuuluvad vastutav toimetaja V. Altko, toimetuse liikmed: J. Aavik, J. Grüntal, A. Kurvits, V. Päts ning J. Vellerind ja tegev toimetaja K. Ollik. Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, tel. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11).

TELLIMISHIND on aastas 3 krooni, poolaastas 1 kroon 50 snt., välismaale 4 krooni aastas.

Tellimisi võtab vastu toimetuse ja iga postiasutus.



TALLINN. S. KARJA 15.
PÄRNU MNT. 6. ESTONIA PST II.

HAAPSALU, KURESAARE,
MUSTVEE, NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VILJANDI, VÕRU

Hind 35 senti